

**YHDENVERTAISUUS SUOMESSA VAMMAISEN HENKI-
LÖN NÄKÖKULMASTA -KUVAILEVA KIRJALLISUUS-
KATSAUS**

Heidi Oranen
Maisterintutkielma
Yhteiskuntatieteiden ja filo-
sofian laitos
Sosiaalityö
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2024

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Tekijä Heidi Oranen	
Työn nimi Yhdenvertaisuus Suomessa vammaisen henkilön näkökulmasta- kuvaileva kirjallisuuskatsaus	
Oppiaine Sosiaalityö	Työn tyyppi Pro gradu tutkielma
Aika Kevät 2024	Sivumäärä 63
Ohjaaja Professori Marjo Kuronen	
Tiivistelmä <p>Vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuus on aihe, joka nousee usein esille keskusteluissa, mutta toteutuuko vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuus todellisuudessa. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, mitkä asiat tulee huomioida, jotta vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuus toteutuu suhteessa muuhun väestöön ja mitkä asiat taas estävät vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta toteutumasta Suomessa.</p> <p>Vammaisuus voidaan määritellä synnynnäisenä tai jossain elämänvaiheessa syntyneenä arjen toiminnan rajoitteena (Haarni 2006, 14). Yhdenvertaisuus on taas perusoikeuksiin liittyvä juridinen käsite, joka kattaa paitsi syrjimättömyyden myös laajemmin yhteiskunnan veloitteen varmistaa kaikille jäsenilleen samat perusoikeudet (Rantamäki ym. 2020, 2–3). Suomessa vuonna 2015 voimaan tullut yhdenvertaisuuslaki (2014/1325) sekä 2016 ratifioitu Yleissopimus vammaisten ihmisten oikeuksista (2016/27) nostivat entisestään esille vammaisten ihmisten oikeudet, tasa-arvon sekä yhdenvertaisuuden.</p> <p>Tutkimus on toteutettu kuvailevana kirjallisuuskatsauksena ja aineiston analyysin menetelmänä on käytetty aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Tutkimusaineisto koostuu 12 artikkelista, selvityksestä ja raportista, joista yksitoista on suomenkielistä ja yksi englanninkielinen. Aineisto on rajattu koskemaan vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta Suomessa eikä siihen ole tämän vuoksi sisällytetty kansainvälistä tutkimusta.</p> <p>Tutkimusaineiston pohjalta vammaisten yhdenvertaisuudesta oli muodostettavissa kolme yhdenvertaisuuden muotoa, jotka tulisi huomioida, jotta vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuus toteutuisi. Nämä olivat rakenteellinen yhdenvertaisuus, fyysinen yhdenvertaisuus sekä psyykinen yhdenvertaisuus. Yhdenvertaisuuden toteutumisen esteinä nähtiin yhteiskunnassa vallitsevat asenteet, rakenteelliset ongelmat palveluiden saatavuudessa sekä resurssipula.</p>	
Asiasanat Vammaisuus, Yhdenvertaisuus, Vammaissosiaalityö, Vammaispalvelut	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

KUVIOT

KUVIO 1	SALSA-kehys.....	22
---------	------------------	----

TAULUKOT

TAULUKKO 1	Vammaisuuden kolme mallia.....	10
TAULUKKO 2	Kirjallisuuskatsaustyypit.....	24
TAULUKKO 3	Ensimmäisen aineistohaun suunnittelu ja toteutus.....	27
TAULUKKO 4	Aineiston kuvaus.....	28
TAULUKKO 5	Esimerkki kuvaus sisällönanalyysistä.....	32
TAULUKKO 6	Yhdenvertaisuuden muodot, teemat ja ydinajatus.....	35

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	VAMMAISTEN OIKEUKSIEN TAUSTAA SUOMESSA	4
2.1	Vammaisuuden määrittelyä	5
2.2	Hyväntekeväisyyden kohteista yhdenvertaisiksi kansalaisiksi.....	6
2.3	Vammaistutkimuksen näkökulmia vammaisuuteen.....	8
3	VAMMAISPALVELUT YHDENVERTAISUUDEN EDISTÄJÄNÄ	11
3.1	Vammaispalvelut	11
3.2	Vammaissosiaalityö	13
4	YHDENVERTAISUUS VAMMAISUUDEN NÄKÖKULMASTA	15
4.1	Yhdenvertaisuuden määrittelyä	15
4.2	Yhdenvertaisuus vammaispolitiikassa	17
5	TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSMENETELMÄT	20
5.1	Tutkimuksen tarkoitus sekä tutkimuskysymykset	20
5.2	Kirjallisuuskatsaus tutkimusmenetelmänä	21
5.3	Kirjallisuuskatsauksen päätyypit.....	22
6	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	25
6.1	Tutkimusprosessi	25
6.2	Aineiston analyysi.....	30
7	TUTKIMUSTULOKSET	34
7.1	Rakenteellinen yhdenvertaisuus.....	36
7.2	Fyysinen yhdenvertaisuus	40
7.3	Psyykkinen yhdenvertaisuus	43
7.4	Yhdenvertaisuuden toteutumisen esteet	46
8	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	49
	LÄHTEET	54

1 JOHDANTO

Vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuus on aihe, joka nousee usein esille erilaisissa konteksteissa kuitenkin ilman, että käsitteen merkitystä avataan laajemmin. Vammaisuus määritellään YK:n vammaissopimuksen mukaan seuraavasti:

” Vammaisiin henkilöihin kuuluvat ne, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, joka vuorovaikutuksessa erilaisten esteiden kanssa voi estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa.” (Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 27/2016; THL 2022).

Vammaiset henkilöt ovat olleet aina osana yhteiskuntaa, mutta se miten heihin on suhtauduttu, on vaihdellut aikakaudesta riippuen. Vammaisuutta on tarkasteltu vuosikymmenten saatossa eri näkökulmista, joihin on kuulunut muun muassa lääketieteellinen selitysmalli, joka on määritelty vammaisuutta henkilön toimintavajeiden sekä diagnoosien kautta, sosiaalinen malli, jonka ajatuksena on, että vammaisuus on rakentunut yhteiskunnan rakenteiden ja asenteiden ympärille sekä poliittinen malli, joka korostaa vammaisten henkilöiden oikeuksia. (Haarni 2006, 11-12; Kivistö 2014, 59-65.)

YK:n yleissopimus vammaisten ihmisten oikeuksista ratifioitiin Suomessa vuonna 2016. Tämä yleissopimus korosti vammaisten ihmisten oikeuksia, tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta sekä nosti esille vammaisten ihmisten subjektiivisen oikeuden yhdenvertaiseen yhteiskunnan jäsenyyteen. Samaan aikaan tehtiin merkittäviä muutoksia erityishuoltolakiin. Nämä muutokset vahvistivat erityisesti kehitysvammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeutta sekä painottivat rajoitustoimenpiteiden viimesijaisuutta. (Vernerfi.fi 2023; EhL 519/1977 Artikla 3a.)

Yhdenvertaisuus on käsitteenä laaja ja se voidaan ymmärtää monella eri tavalla riippuen siitä, missä kontekstissa käsitteestä puhutaan. Se on perusoikeuksiin liittyvä juridinen käsite, joka kattaa paitsi syrjimättömyyden myös laajemmin yhteiskunnan velvoitteen varmistaa kaikille jäsenilleen samat perusoikeudet. (Rantamäki, Kattilakoski & Halonen 2020, 2–3.) Yhteiskunnallisesta näkökulmasta yhdenvertaisuuden tarkoituksena on parantaa palveluiden vaikuttavuutta ja kohdistaa ne oikeudenmukaisesti niille, jotka tarvitsevat niitä eniten. (THL 2023.) Yhdenvertaisuus edustaa yhtä keskeisimmistä mittareista arvioitaessa yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta. (Rantamäki ym. 2020, 2–3.) Yhdenvertaisuuslaki astui voimaan vuonna 2015 tarkoituksenaan tuoda kaikki syrjintä oikeussuojan piiriin. Laki kieltää kaiken syrjinnän minkään henkilöön liittyvän syyn perusteella. (Oikeusministeriö 2023.)

Keskusteltaessa vammaisten yhdenvertaisuudesta joudutaan pohtimaan tarkasti, mihin yhdenvertaisuutta verrataan. Suhteessa mihin vammaisen henkilö on yhdenvertainen (Oikeusministeriö 2023). Haarni (2006) tuo esille, että vammaisen henkilön hyvinvointi koostuu samoista asioista kuin kenen tahansa muun hyvinvointi. Yhdenvertaisuus ei kuitenkaan ole sitä, että kaikille tulisi järjestää samanlaiset palvelut vaan palveluiden järjestämisellä on tarkoitus tukea vammaisen henkilön yhdenvertaisuutta siinä määrin, kun se yksilöllisen tuentarpeen perusteella on tarpeellista. Kohtuullisten mukautusten sekä tukipalveluiden avulla pystytään edistämään vammaisen henkilön täysmääräistä osallistumista sekä yhdenvertaisuutta kansalaisina. (Haarni 2006, 29, 43; Nieminen 2020, 14–15.)

Oma kiinnostukseni vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta kohtaan nousi työskennellessäni vammaispalveluissa. Yhdenvertaisuus teemana nousee esille niin vammaissosiaalityössä kuin vammaissosiaalityössä käytettävässä harkinnassa. Vammaissosiaalityö on sosiaalityön erityisala, jonka perustana ovat oikeudenmukaisuuden, ihmisoikeuksien, syrjimättömyyden, yhdenvertaisuuden, osallisuuden sekä moninaisuuden hyväksymisperiaatteet. (Krokkfors & Lampinen 2019, 8; Kivistö & Lindh 2023, 13–14.) Yhdenvertaisuus ei kuitenkaan ole ilmiö, joka nousee esille ainoastaan

vammaispalveluita järjestettäessä, vaan se on teema, joka on hyvä huomioida yleisemminkin sosiaalityössä ja palvelujärjestelmässä, jotta vammaisten ihmisten oikeudet ja yhdenvertaisuus tulee huomioiduksi kokonaisuudessaan.

Halusin tutkimuksessani selvittää, mitkä asiat tulee huomioida, jotta vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuus toteutuu suhteessa muuhun väestöön ja mitkä asiat estävät vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta toteutumasta Suomessa. Tutkimukseni keskittyy pääasiallisesti vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden näkökulmaan palvelujärjestelmässä, mutta haluan tuoda esille myös ihmisen hyvinvointiin vaikuttavia yhdenvertaisentoimijuuden elementtejä kuten koulutuksen ja työelämän näkökulmaa. Myös yhdenvertaisuuden rakenteelliset elementit nousevat esille tutkimustuloksissani.

Tutkimus on laadullinen ja se on toteutettu kuvailevana kirjallisuuskatsauksena ja aineisto on analysoitu sisällönanalyysimenetelmällä. Tutkimuksen käsiteellinen viitekehys muodostuu vammaisuudesta ja yhdenvertaisuudesta. Tutkimusaineistoni koostuu 12 artikkelista, selvityksestä ja raportista, joista yksitoista on suomenkielisiä ja yksi englanninkielinen lähde.

2 VAMMAISTEN OIKEUKSIEN TAUSTAA SUOMESSA

Viidellätoista prosentilla maailman väestö on jonkinlainen pitkäaikainen, psyykinen tai fyysinen vamma, joka estää heitä osallistumasta yhteiskunnalliseen toimintaan yhdenvertaisesti. Tähän vaikuttavat ihmisten asenteet, fyysinen esteellisyys sekä se, kuinka yhteiskunta on rakennettu. Historiassa vammaisuus on nähty marginaalisena ilmiönä, jonka ei olla ajateltu olevan koko ihmiskuntaa koskettava merkityksellinen ilmiö. Vammaisuus on ajateltu erilaisuutena, joka on herättänyt ihmisissä pelkoja ja välttämisen haluja. Vasta vuosien saatossa ajatus suvaitsevaisuudesta ja erilaisuuden hyväksymisestä on lisääntynyt sekä sitä kautta se on vähentänyt erilaisuuden negatiivista stigmaa. (Reiser 2012, 159; Era, Tiilikainen, Tarvainen, Katsui & Pietilä 2020, 437–438; Nurmi-Koikkalainen 2017. 10; Tarvainen & Teittinen 2021, 2.)

Vammaisuuden historian tutkimisen ala on lähtenyt nousuun 2000-luvulla niin kansainvälisesti kuin myös Suomessa. Tutkijat ovat kehittäneet erilaisia tapoja, joilla vammaisuuden historiaa pystyttäisiin tuomaan paremmin esille. Vammaisuuden historian tutkimuksen edetessä on huomattu, ettei vammaisuutta voida ajatella yksittäisen henkilön fyysisen ja henkisen tilan ongelma, vaan ilmiönä, joka on muodostunut yhteiskunnallisten, kulttuuristen ja sosiaalisten suhteiden kautta. (Laine-Frigren, T., Miettinen, R. ja Parhi, K. 2021. 1–2.; Mahlamäki 2013.) Kun vammaisen henkilö nähdään yksilönä ja yhteiskunnan jäsenenä, heidän perusoikeuksiaan kunnioitetaan ja tarpeisiin vastataan (Nurmi-Koikkalainen 2017. 10).

2.1 Vammaisuuden määrittelyä

Vammaisuutta käsittelevässä tutkimuksessa termi "vammaisuus" voi tarkoittaa sosiaalista ilmiötä, fyysisiä tai psyykkisiä toimintarajoitteita. Englannin kielen termi "disability" viittaa vammaisuuteen, kun taas fyysistä vammoista käytetään sanaa impairment. (Era, S., Tiilikainen, E., Tarvainen E., Katsui H. & Pietilä I. 2020, 437–438.) WHO jaottelee vammaisuuden kolmeen osaan: vamma "impairment", vajaatoiminta "disability" ja haitta "handicap". Hyvänä puolena tässä jaottelussa nähtiin vamman ja vammaisuuden erottaminen toisistaan. Vamma toi rajoitteita erilaisiin toimintoihin, kun taas vammaisuudessa toiminnan lisäksi haasteita oli osallistumisessa. (Kivistö 2014, 59.)

Vammaisuus käsite on alkanut vakiinnuttamaan paikkaansa vasta 1970 luvulla. Tätä ennen vammaisista henkilöistä saatettiin käyttää nimitystä kuten houru, vajaa-mielinen tai raajarikkoinen. Vammaisuuteen liittyi myös pelkoja ja taikauskoisuutta. (Nurmi-Koikkalainen 2017, 10; Kivistö 2014, 58; Reiser 2012, 161) Ajatus vammaisuuden lääketieteellisestä ajattelumallista, jossa vammaisuutta on ajateltu ainoastaan henkilön ruumiillisena erilaisuutena, on siirrytty sosiaaliseen malliin, jossa toimintarajoitteet ja diagnoosit eivät ole vallitseva kokonaisuus, vaan vammaisuutta tarkastellaan suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan. Vammaisuutta on mahdollisuus lähestyä myös kokemus ajattelumallin kautta, jossa vammaisen ihmisen asemaan vaikuttavat monet tekijät yhtäaikaaisesti. Näihin tekijöihin voidaan luokitella muun muassa henkilön yksilölliset ominaisuudet, diagnoosit sekä yhteiskunnan rakenteet. Vammaisuuden määrittäminen nähdään tärkeänä vammaisen henkilön oikeuksien vuoksi. Näiden käsitteiden kautta määrittyy myös vammaisen henkilön asema ja oikeudet vallitsevassa yhteiskunnassa sekä sen käytännön palveluissa. (Tarvainen & Teittinen 2021; Nurmi-Koikkalainen 2017, 10; Reiser 2012 161–162.)

2.2 Hyväntekeväisyyden kohteista yhdenvertaisiksi kansalaisiksi

Vammaisuus on käsite, joka on hakenut paikkaansa vuosisatojen saatossa. Se, miten vammaisuus tai määritelmä, vammaiset henkilöt, on ymmärretty, on perustunut vammaisten henkilöiden yhteiskunnalliseen asemaan, ihmiskuvaan sekä yhteiskuntakäsitykseen (Haarni 2006, 11).

1800-luvulla vammaisia henkilöitä ei nähty omana väestöryhmänä, vaan he olivat osa köyhälistöä. Vammaiset henkilöt olivat hyväntekeväisyyden kohde. Suomessa vaivaishuoltoasetus vuonna 1852 oli ensimmäinen askel kohti vammaispalveluita, kun sen myötä julkinen sektori oli vastuussa vammaisten henkilöiden hoivasta ja huolenpidosta. (Haarni 2006, 11; Kivistö 2014, 58.) Vuonna 1946 Suomessa voimaan tuli invalidihuoltolaki, joka oli suunnattu sodassa vammautuneiden henkilöiden tukemiseen. Tämän lain perusteella osasta vammaisia käytettiin pitkään termiä "invalidi".

1960-luvulta alkaen Suomessa käynnistyi aktiivinen keskustelu vammaisuudesta, ja vuonna 1987 säädettiin vammaispalvelulaki, jonka myötä diagnoosikeskeisyydestä luovuttiin. Kehitysvammaisten palveluista päätettiin erikseen, aluksi vajaamielislain (107/1958) ja myöhemmin kehitysvammalain (988/1977) perusteella. Vajaamielislain aikana painotettiin kehitysvammaisten laitosasumisen merkitystä "kokonaishoidollisen" tavoitteen saavuttamiseksi, kun taas kehitysvammalaissa korostetaan kehitysvammaisten henkilöiden osallisuutta yhteiskunnassa. (Kivistö 2014, 58.)

Suomen ensimmäinen vammaispoliittinen ohjelma julkaistiin vuonna 1995. Tämän tavoitteena oli vammaisten henkilöiden täysvaltaistuminen yhteiskunnan jäseninä. (Kivistö 2014, 65.) 2000-luvulla korostuva ihmisoikeusnäkökulma on muuttanut vammaisuuden keskeiseksi ihmisoikeuskysymykseksi, ja vammaispolitiikan fokus on siirtynyt toimenpiteisiin, joiden tavoitteena on varmistaa vammaisten henkilöiden täysi osallisuus yhteiskunnassa sekä heidän yhdenvertaisuutensa. Suomen valtioneuvoston vuonna 2006 antamassa selonteossa vammaispolitiikasta korostetaan suomalaisen vammaispolitiikan kolmea keskeistä periaatetta: vammaisilla ihmisillä on

oikeus yhdenvertaisuuteen, osallisuuteen sekä tarpeellisiin palveluihin ja tukitoimiin. (Mahlamäki 2013.) Vuoden 2010 vammaispoliittiseen ohjelmaan tavoitteeksi oli asetettu vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden sekä osallisuuden näkökulma (Kivistö 2014, 65).

Suomessa vuonna 2016 ratifioitu Yleissopimus vammaisten ihmisten oikeuksista (2016/27) nosti entisestään esille vammaisten ihmisten oikeudet, tasa-arvon sekä yhdenvertaisuuden. YK:n vammaissopimus kieltää vammaisiin henkilöihin suunnatun syrjinnän ja tuo esille heidän subjektiivisia oikeuksiaan yhteiskunnan jäseninä. Vammaissopimuksessa tärkeimpiä periaatteita ovat:

- kunnioittaa vammaisen henkilön itsemääräämisoikeutta
- yhdenvertaisuuden edistäminen ja syrjinnän ehkäiseminen
- vammaisten henkilöiden yhteiskunnallisen osallistumisen ja osallisuuden mahdollistaminen
- esteettömyys ja saavutettavuus. (Vernerinet 2023.)

Kun YK:n vammaissopimus ratifioitiin, samaan aikaan tehtiin muutos lakiin kehitysvammaisten erityishuollosta (519/1977), joka painotti kehitysvammaisen henkilön itsemääräämisoikeutta sekä nosti esille rajoitustoimenpiteiden käytön viimesijaisena toimenpiteenä (EhL 519/1977 Artikla 3a). Näiden toimenpiteiden kautta haluttiin tuoda esille vammaisen ihmisen osallisuutta sekä kuuluvuutta yksilönä yhteiskuntaan.

Yhtenä yhdenvertaisuutta edistävänä tekijänä voidaan nähdä deinstitutionalisaatio, joka sai sysäyksen, kun Suomi ratifioi YK:n vammaissopimuksen. Ajatus kehitysvammaisten laitoshoidon purusta oli kuitenkin saanut alkunsa jo vuonna 2010, kun valtioneuvoston periaatepäätöksen myötä käynnistettiin KEHAS-hanke, jonka yhtenä tavoitteena oli viiden vuoden aikana järjestää 3600 uutta asuntokohdetta kehitysvammaisille henkilöille. Nämä uudet asuntokohteet oli tarkoitettu niin lapsuudenkodeistaan kuin myös laitoksesta kodinomaisempaan asumiseen muuttaville kehitysvammaisille henkilöille. (Tuokkola & Katsui 2018, 7.) Laitoshoidon purkaminen ei

tarkoittanut kehitysvammaisen ihmisten kohdalla ainoastaan asumismuodon muuttamista vaan siirtymistä laitospaikoista rutiininomaisista käytännöistä kohti sellaista elämää, jossa he voisivat olla aidosti osallisia. Tämä tarkoitti muun muassa kuntien vammaisille kohdistettujen palvelujen parantamista itsenäisen elämisen tueksi, vammaisten henkilöiden asumisen hajauttamista keskitettyjen asumiskompleksien sijasta sekä asennemuutosta ympäröivässä yhteiskunnassa. (Tuokkola & Katsui 2018, 3, 28.)

2.3 Vammaistutkimuksen näkökulmia vammaisuuteen

Vammaistutkimuksessa tuodaan esille erilaisia näkökulmia, joiden kautta vammaisuutta on tarkasteltu historian kuluessa. Muun muassa Haarni (2006) tuo esille, että vammaisuus voidaan nähdä viiden eri näkökulman kautta, joita ovat hyväntekeväisyysmalli, lääketieteellinen malli, sosiaalinen malli, moniulotteinen malli sekä ihmisoikeusmalli. Kivistö (2014) puolestaan jakasi vammaisuuden kolmeen eri näkökulmaan, jotka ovat lääketieteellinen näkökulma, sosiaalinen näkökulma sekä poliittinen näkökulma. Tämän lisäksi palvelujärjestelmässä vammaisuus voidaan nähdä modernin ajan historiassa kolmessa ajanjaksossa, jotka ovat laitoshoidon (segregaatio), kuntoutusmalli (integraatio) sekä tukimalli (inkluisio). Nämä ajanjaksot kuvaavat omalta osaltaan vammaisten ihmisten osallisuutta yhteiskunnan jäsenenä. (Kivistö 2014, 58.) Ennen vammaisuuden lääketieteellisen näkökulman kehittymistä, vammaisuus nähtiin moraalisen mallin kautta, jonka mukaan vammaisuus oli rangaistus synneistä. Vammaisuudesta käytävä keskustelu on siirtynyt synnistä, rangaistuksesta, säälistä ja hyväntekeväisyydestä kohti sosiaalista ongelmaa, poliittista ihmisoikeuskysymystä ja monitahoista postmodernia ilmiötä. Tästä huolimatta 2000-luvulla vammaisuus nähdään paikoin myös hyväntekeväisyyden ja erityisesti lääketieteen näkökulmasta. (Kivistö 2014, 59.) Seuraavissa kappaleissa käyn tarkemmin läpi lääketieteellisen, sosiaalisen ja poliittisen mallin näkökulmia.

Vammaisuuden lääketieteellinen selitysmalli määrittelee vammaisuutta henkilön toimintavajeiden sekä diagnoosien kautta keskittyen henkilön kuntoutukseen. Vammaisuus nähdään fyysisenä tai kehitykseen liittyvänä poikkeavuutena. (Haarni

2006, 12.) Vammaisuus nähdään lääketieteellisessä mallissa yksilökeskeisenä ongelmana. Yhteiskunnalle syntynyt teollistumisen paine toisen maailmansodan jälkeen vauhditti tarvetta lähteä määrittelemään ja luokittelemaan ihmisiä, joka myös vauhditti mekanistisen lääketieteellisen mallin kehitystä. Myös WHO:n vammaisuuden määritelmä (1980) perustui lähinnä listaksi vammoista ja sairauksista sekä niiden seurauksista. (Haarni 2006, 11; Kivistö 2014, 59.)

Vammaisuuden sosiaalinen malli tuo esille vammaisen henkilön ja ympäristön välistä ristiriitaa, tarkoittaen että vammaisuus rakentuu ja se saa merkityksensä ympäröivästä yhteiskunnasta ja sen asenteista. On tuotu kuitenkin esille, ettei sosiaalisessa mallissa voida määritellä vammaisuutta täysin sosiaalisesti rakentuneeksi ilmiöksi, koska näin ollen oletettaisiin, ettei vammaisen henkilön kokemuksilla ole merkitystä. (Kivistö 2014, 62–63.) Kivistö (2014) tuo myös esille, ettei vammaisuuden voida ajatella rakentuvan pelkästään ympäristötekijöistä, koska vammaisuutta ei voi kokonaisuudessaan poistaa, vaikka ympäristöä muutettaisiin. Vammaisuus on empiirinen tosiasia. Suomeen vammaisuuden sosiaalinen malli alkoi rakentua pikkuhiljaa. Vuonna 1987 astui voimaan vammaispalvelulaki, jossa luovuttiin diagnoosikeskeisestä ajattelutavasta. Tämä muutti käsitystä siitä, että vammaisen henkilö voi asua ja elää omassa kodissaan tarvitsemansa tuen avulla. (Kivistö 2014, 63.)

Vammaisuuden poliittinen malli taas toi vammaisuuteen poliittista näkökulmaa, joka korosti vammaisten henkilöiden oikeuksia. Malli syntyi, kun vammaiset henkilöt nousivat lääketieteellistä mallia vastaan vaatimalla itselleen oikeuksia päättää omaan elämään kuuluvista asioistaan. Vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden sanoma lähti nousuun, kun 1970-luvulla YK:n yleiskokouksessa hyväksyttiin niin vammaisten kuin kehitysvammaisten oikeuksia koskeva julistus. Ihmisoikeusnäkökulma nostettiin esille myös vammaisten henkilöiden keskuudessa. Vuonna 1993 YK:n vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden mahdollisuuksien julistus painotti vammaisten henkilöiden osallisuutta muun muassa työllisyyden, esteettömyyden sekä elintason osalta. Vammaisuuden poliittisen mallin ajatuksena oli, että se tarkastelee vammaisuuteen liittyviä haasteita ihmisoikeuden näkökulmasta sekä vammaisten

henkilöiden perusoikeuksien puuttumisena eikä vammaisia henkilöitä hyväntekeväisyyden kohteena. (Kivistö 2014, 65.)

Taulukko 1. Vammaisuuden kolme mallia (mukaillen Kivistö 2014, 65)

Vammaisuuden malli	Paradigma	Ongelma	Vammaisen henkilön rooli	Suhde valtavirtaan	Vammaisen henkilön asema
Lääketieteellinen	Positiivinen	Yksilöllinen	Potilas	Poissulkeminen (exclusion)	Objekti
Sosiaalinen	Tulkitseva	Sosiaalinen	Asiakas	Mukaanottaminen (inclusion)	Subjekti
Poliittinen	Vapauttava	Poliittinen	Kansalainen	Osallistuminen (participation)	Toimiva subjekti

Näiden erilaisten näkökulmien kautta on mahdollista huomata historiallista kehitystä tavoissa, joilla vammaiset ihmiset ovat nähty osana yhteiskuntaa. Aikaisemman ajattelun sijasta, jossa vammaiset henkilöt nähtiin toiminnan ja kontrollin kohteena, nähdään heidät nyt yhteiskunnan jäseninä, joiden tarpeisiin pitää pystyä vastaamaan. (Kivistö 2014, 58.)

3 VAMMAISPALVELUT YHDENVERTAISUUDEN EDISTÄJÄNÄ

3.1 Vammaispalvelut

Vammaisten henkilöiden palveluiden järjestäminen perustuu lakiin vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista. Vammaispalvelulain (1987/380) mukaan vammaisella henkilöllä viitataan yksilöön, joka ei pysty vammansa tai sairautensa vuoksi suoriutumaan tavanomaisista päivittäisistä toiminnoista. Vammaispalvelulain tarkoituksena on tukea vammaisen henkilön mahdollisuuksia elää ja osallistua tasa-arvoisesti muiden yhteiskunnan jäsenten kanssa sekä samalla ehkäistä ja poistaa vammaisuudesta johtuvia haittoja ja esteitä (VpL 1987/380). Vammaispalvelulaki on aina toissijainen suhteessa muihin lakeihin. Vammaispalvelulain perusteella myönnetään palveluita siinä vaiheessa, kun muiden lakien perusteella myönnettävät palvelut eivät ole riittäviä. Palveluiden tarkoituksena on vähentää vammaan tuomia haasteita sekä mahdollistaa vammaisen henkilön yhdenvertainen osallistuminen yhteiskunnan toimintaan. Palveluilla pyritään tukemaan vammaisten henkilöiden toimintakykyä sekä omatoimisuutta. (STM 2023; VpL 1987/380.) Vammaispalvelulain uudistuksen säädösvalmistelu on alkanut Sanna Marinin hallitusohjelmaan ”*Oikeudenmukainen, yhdenvertainen ja mukaan ottava Suomi*” perustuen vuonna 2019

(STM, 2019). Eduskunta on hyväksynyt ja presidentti vahvistanut uuden vammaispalvelulain keväällä 2023. Laissa ilmenneiden tarkennusta vaatineiden pykälien vuoksi lain voimaantuloa on siirretty. Uusi vammaispalvelulaki astuu voimaan 1.1.2025. (THL 2023). Uuden lain tarkoituksena on parantaa vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta. Laki perustuu vammaisen henkilön osallisuuden tukemiseen, yhdenvertaisuuteen sekä yksilöllisten, itsenäistä elämää tukevien palveluiden järjestämiseen. Uusina palvelumuotoina laissa on mainittu erityisen osallisuudentuki, tuettu päätöksenteko sekä vaativa moniammatillinen tuki. Erityishuoltolaki ja vammaispalvelulaki yhdistyisivät pääasiallisesti yhdeksi laiksi. Erityishuoltolain piiriin jäisivät enää säännökset, jotka koskevat kehitysvammaisen henkilön itsemääräämisoikeutta, perusoikeuksien rajoittamista sekä tahdosta riippumattoman erityishuollon antamista. Palvelut eivät jatkossa määrity enää diagnoosin vaan yksilöllisen tarpeen mukaan. (STM 2023.)

Vammaispalveluista myönnetään palveluita vielä tällä hetkellä niin vammaispalvelulain (VpL) kuin myös erityishuoltolain (EhL) perusteella. Erityishuoltolaki mahdollistaa palveluiden myöntämisen henkilöille, joiden kehitys tai henkinen toiminta on estynyt, joko syntymässä tai myöhemmin saadun sairauden tai vamman vuoksi. Erityishuolto lain perusteella myönnettäviä palveluita myönnetään siinä vaiheessa, kun muiden lakien nojalla myönnettävät palvelut ovat riittämättömiä. Muun muassa kehitysvammaisuus voi olla yksi peruste erityishuollon järjestämiselle. (EhL 1977/519.)

Vuoden 2023 alusta hyvinvointialueet ovat vastanneet vammaispalveluiden järjestämisestä. Vammaispalveluiden asiakkuutta arvioidaan palveluntarpeen arvioinnilla. Tämän lisäksi jokaisella vammaisella henkilöllä tehdään yhdessä hänen kanssaan henkilökohtainen palvelusuunnitelma, jossa kartoitetaan palveluiden ja tukitoimien tarve. (STM 2023; VpL 1987/380; EhL 1977/519.) Vammaispalveluista voidaan myöntää muun muassa seuraavia palveluita ja tukitoimia, joiden tarkoituksena on vammaisen henkilön osallistumisen ja osallisuuden mahdollistaminen yhdenvertaisesti suhteessa muuhun väestöön. Näihin palveluihin kuuluvat:

- apuvälinepalveluita
- Asunnon muutostöitä
- Henkilökohtaista apua
- Liikkumista tukevia palveluita
- Palveluasumista
- Työ- ja päivätoimintaa
- Kehitysvammaisten erityispalveluita
- Laitoshoitoa
- Perhehoitoa

3.2 Vammaissosiaalityö

Sosiaalityön arvopohjaan kuuluvat ihmisoikeuksien kunnioittaminen sekä yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus. Sosiaalityön tarkoituksena on tukea ja auttaa kaikkein vaikeimmassa asemassa olevia henkilöitä sekä tehdä parhaimmassa tilanteessa sosiaalityön työskentely tarpeettomaksi, niin että henkilö pärjää itsenäisesti tai tukiverkon avulla. (Krokkfors & Lampinen 2019, 8.) Vammaissosiaalityö on vammaispalveluissa tehtävää sosiaalityötä, jonka tarkoituksena on tukea vammaisen henkilön itsenäistä elämää sekä osallisuutta. Työntekijän rooliin vammaispalveluissa kuuluu vaativa asiantuntijuusrooli, jonka keskeisenä periaatteena ovat yhteiskunnallisen ja rakenteellisen oikeudenmukaisuuden, ihmisoikeuksien, syrjimättömyyden, yhdenvertaisuuden, osallisuuden sekä moninaisuuden hyväksynnän periaatteet. Sosiaalityöntekijöiden työskentelyä ohjaa erityislainsäädäntö muun lainsäädännön ohella. Työntekijöiden tehtävänä on edistää vammaisten henkilöiden voimaantumista, mutta myös kehittää yhteiskunnallista sosiaalista yhteenkuuluvuutta. Vammaissosiaalityö poikkeaa sosiaalityön muista aloista siinä, että asiakkuudet ovat yleisesti koko elämän mittaisia. (Krokkfors & Lampinen 2019, 8; Kivistö & Lindh 2023, 13–14.)

Krokkforsin ja Lampisen (2019) mukaan vammaissosiaalityön pyrkimyksenä on ratkaista elämän ongelmatilanteita ja lisätä osallisuutta sekä hyvinvointia, niiden

henkilöiden keskuudessa, joiden toimintakyky on merkittävästi alentunut tai kokonaan hävinnyt vamman tai sairauden vuoksi. Vammaissosiaalityön päämääränä on edistää ja tukea vammaisten henkilöiden omien voimavarojen hyödyntämistä, osallisuutta, itsemääräämisoikeutta ja kykyä selviytyä itsenäisesti. Keskeistä on käytännön toimien ja palveluiden konkretisointi yhdessä vammaisen asiakkaan kanssa. Tärkeää on, että vammaissosiaalityössä kohdataan ihminen vamman takana ja pystytään ymmärtämään asiakkaiden erilaiset elämäntilanteet, joissa tukea tarvitaan. (Krokkfors & Lampinen 2019, 8; Kivistö & Lindh 2023, 13–14.) Kivistö ja Lindh (2023) tuovat kuitenkin esille, että vaikka vammaisten oikeuksissa on tapahtunut paljon myönteistä muutosta, eivät heidän oikeutensa ja osallisuutensa toteudu vielä täysimääräisesti. Tähän vaikuttaa muun muassa asenteet, kohtaamiset viranomaisten kanssa sekä palvelujen saatavuus. (Kivistö & Lindh 2023, 15.)

Vammaissosiaalityö nähdään laajana erityisosaamisen alana, jota ohjaavat oikeudelliset ja eettiset perustat, vammaispolitiikka sekä vammaisten henkilöiden kansainvälinen yleissopimus. Jokainen vammaisen henkilö tulee kohdata yksilönä, jonka vuoksi tarvitaan tilannekohtaista vammaissosiaalityötä. Tämä työskentelymenetelmä pohjautuu asiakkaan yksilölliseen kohtamiseen, jossa kartoitetaan hänen elämäntilannettaan ja pyritään vastaamaan hänen esittämiinsä tarpeisiin ja toiveisiin. Vaikka vammaissosiaalityö tarvitsee yhteiset raamit toimiakseen, tarvitsee se myös joustavuutta yksilöllisiin tarpeisiin vastaamiseksi. (Kivistö & Lindh 2023, 17.) Vammaispalvelujen säädösten muutokset sekä laaja lainsäädännön uudistus, vaativat vammaissosiaalityössä vahvaa harkintaosaamista yhtenäisten tulkintaperiaatteiden soveltamiseksi käytäntöön. Oikeuskäytännöt puolestaan toimivat ohjenuorana päätöksenteossa. Perus- ja ihmisoikeudet ohjaavat vammaispalveluiden päätöksentekoa, jonka vuoksi oikeudellisen harkinnan käyttämisessä tarvitaan erityistä osaamista. (Martin & Lindh 2023, 70.)

4 YHDENVERTAISUUS VAMMAISUUDEN NÄKÖKULMASTA

4.1 Yhdenvertaisuuden määrittelyä

Käsite yhdenvertaisuus voidaan tulkita monella tapaa riippuen siitä, missä kontekstissa siitä keskustellaan. Yhdenvertaisuus on perusoikeuksiin liittyvä juridinen käsite, joka kattaa paitsi syrjimättömyyden myös laajemmin yhteiskunnan velvoitteen varmistaa kaikille jäsenilleen samat perusoikeudet. Se edustaa yhtä keskeisimmistä mittareista arvioitaessa yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta. (Rantamäki ym. 2020, 2-3.)

Yhdenvertaisuus määritellään myös tilana, jossa ihmiset eivät ole toisiinsa nähden eriarvoisessa asemassa suhteessa tarkasteltavaan asiaan. Tarkasteltaessa yhdenvertaisuutta taas sosiaali- ja terveyspalveluiden näkökulmasta, muodostetaan henkilöön liittyvien tekijöiden, kuten esimerkiksi ikä, sukupuoli, asuinpaikka, etnisyys ja vammaisuus, perusteella väestöryhmiä, joita seuraamalla ja arvioimalla tarkastellaan yhdenvertaisuuden toteutumista sosiaali- ja terveyspalveluissa. (Hyvärinen, Jokela, Linnanmäki, Lumme, Manderbacka, Martelin, Sainio, Siukola, Sivula, Vihtari & Suhonen 2019, 9.) Suomen perustuslaki (731/1999) määrittää yhdenvertaisuuden koskevan kaikkia ihmisiä sukupuolesta, iästä, alkuperästä, kielestä, uskonnosta, vakaumuksesta, mielipiteestä, terveydentilasta, vammaisuudesta tai muusta syytä

riippumatta. Yhdenvertaisuus sosiaali- ja terveyspalveluissa nähdään yhtä laajasti kuin se on kuvattuna perustuslaissa. Sosiaali- ja terveyspalveluita järjestettäessä tulee turvata jokaiselle perustuslain mukaiset riittävät palvelut, ehkäistä syrjintää sekä edistää ihmisten välistä tosiasiallista yhdenvertaisuutta. Suomen perustuslain lisäksi yhdenvertaisuudesta ja syrjimättömyydestä on säädetty muun muassa yhdenvertaisuuslaissa sekä naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta annetussa laissa. (Hyvärinen ym. 2019, 9.)

Käsitteen yhdenvertaisuus lisäksi voidaan yhdenvertaisuutta tarkastella tosiallisen yhdenvertaisuuden käsitteen kautta. Tosiasiallisella yhdenvertaisuudella tarkoitetaan yhdenvertaisuutta, joka toteutuu kaikkien kohdalla riippumatta erilaisista lähtökohdista tai mahdollisuuksista. Tämä voi tarkoittaa myös sitä, ettei kaikkia kohdella samalla tavalla, jos siitä poikkeamalla voidaan saavuttaa yhdenvertainen lopputulos. Yhdenvertaisuus saattaa siis käytännössä toteutua erilaisena kohteluna erilaisten ihmisten välillä. Puhuttaessa tosiallisesti yhdenvertaisuudesta vammaisten henkilöiden näkökulmasta, voitaisiin sen ajatella toteutuvan esimerkiksi kohtuullisten mukautusten, kuten fyysisen esteettömyyden tai apuvälineiden järjestämistä. (Hyvärinen ym. 2019, 9-10; Nieminen ym. 2020, 14.)

Ihmisten asenteet ja suhtautuminen vammaisuuteen voivat vaikuttaa neutraaleilta, mutta päätöksentoessa se tuottaa eriarvoisuutta. Yhdenvertaisuuden toteutuminen tarvitsee valppautta huomioida erilaisuus kaikessa toiminnassa. (Haarni 2006, 10.) Keskusteltaessa vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuudesta joudutaan pohtimaan tarkasti, mihin yhdenvertaisuutta verrataan. Suhteessa mihin vammaisen henkilö on yhdenvertainen. (Oikeusministeriö 2023). Vammaisen henkilön hyvä arki koostuu samoista tekijöistä kuin kenen tahansa hyvinvointi kuitenkin on muistettava, että vammaisista henkilöistä puhuttaessa yhdenvertaisuus ei tarkoita samanlaisten palveluiden järjestämistä (Haarni 2006, 29, 43). Hyvinvoinnin voidaan katsoa rakentuvan kolmesta eri tekijästä, joihin kuuluvat materiaaliset olosuhteet, ihmissuhteet sekä mielekästoiminta. Näitä hyvinvoinnin tekijöitä yleisesti saatetaan mitata muun muassa mahdollisuudella harjoittaa ammattia, kouluttautua sekä mahdollisuudella osallistua. Näihin mahdollisuuksiin osallistumisen haasteet estävät

yhdenvertaisuutta sekä korostavat ihmisten välistä eriarvoisuutta sekä syrjintää. (Haarni 2006, 10.) Vammaisen henkilö on oikeutettu samanlaiseen kohteluun muiden yhteiskunnan jäsenten kanssa. Kohtuulliset mukautukset edistävät vammaisen henkilön täysimääräistä osallistumista sekä yhdenvertaisuutta kansalaisina. (Nieminen 2020 14–15.)

4.2 Yhdenvertaisuus vammaispolitiikassa

Yhteiskunnallisesta näkökulmasta yhdenvertaisuuden tarkoituksena on parantaa palveluiden vaikuttavuutta ja kohdistamaan ne oikeudenmukaisesti niille, jotka tarvitsevat niitä eniten. (THL 2023.)

1970-luvulla, kun vammaispoliittisiksi asioiksi nousivat ihmisarvoon sekä tasa-arvoon liittyvät kysymykset, vammaiset henkilöt nostivat esille omat oikeutensa ja halunsa muuttaa yleistä käsitystä vammaisista henkilöistä. Heidän toiveensa oli siirtyä hoivan ja huolenpidon kohteina olemisesta, nähdä ja kuulla yksilöinä ja omina persooninaan omassa elämässään. Tämän ajatuksen myötä alkoi tiivis kirjeenvaihto sekä yhteistyö viranomaisten ja vammaisjärjestöjen välillä, jonka vaikutuksesta perustettiin ensimmäistä kertaa valtakunnallinen vammaisneuvosto vuonna 1986. Vammaisneuvoston perustehtäviin kuului syrjimättömyyden, ihmisoikeuksien toteutuminen ja tasa-arvon edistäminen sekä yhdenvertaisten osallistumismahdollisuuksien luominen. Ajatuksena oli ympäristön muuttaminen kaikille ihmisille sopivaksi. Valtakunnallinen vammaisneuvosto lähti luomaan valtakunnallista vammaispoliittista ohjelmaa YK:n vuonna 1993 hyväksymän vammaisten ihmisten mahdollisuuksien yhdenvertaistamista koskevan yleisohjeen perusteella. (Loijas 2006, 3–19.)

Vuonna 1995 laadittu valtakunnallinen vammaispoliittinen ohjelma *”Kohti yhteiskuntaa kaikille”* nosti esille vammaisten henkilöiden oikeudet ja yhdenvertaisuuden muiden kansalaisten kanssa. Ajatuksena oli, että yhteiskunta ja ympäristöä muokkaamalla esteettömäksi, yhteiskunta ottaa huomioon kaikki yhdenvertaisesti. Esteellisyys nähtiin niin fyysisenä, asenteellisena kuin kommunikaatio liittyvänä haasteena, joka tulee poistaa. Esteettömyys nähtiin yhdenvertaisuuden perusedellytyksenä.

Vammaiset henkilöt haluttiin nostaa esille itsenäisinä ja aktiivisina kansalaisina muiden rinnalla. (Haarni 2006, 43–44. Reiser 2012, 159.) Vammaispoliittisen ohjelman astuessa voimaan todettiin vammaisten henkilöiden tulleen uusien toimintamallien luojiksi sekä aktiivisiksi osallistujiksi (Loijas 2006, 19).

Puhe vammaisten henkilöiden oikeuksista ja yhdenvertaisuudesta ei loppunut vammaispoliittiseen ohjelmaan vaan keskustelu yleisesti vammaisten oikeuksista jatkui myös 2000-luvulla. YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista hyväksyttiin 2006 YK:n yleiskokouksessa. Sopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista tuli allekirjoitettavaksi vuoden 2007 aikana, jolloin Suomi oli yksi ensimmäisistä sopimuksen allekirjoittaneista. Yleissopimuksen keskeisenä sisältönä oli täydentää ihmisoikeussopimuksia sekä vahvistaa vammaisten henkilöiden ihmisoikeuksia ilman minkäänlaista syrjintää. (Mahlamäki 2015, 1–4.)

Seuraava Suomen vammaispoliittinen ohjelma *”Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle”* tehtiin vuonna 2010. Ohjelma pohjautui YK:n vammaisten oikeuksia koskevaan yleissopimukseen sekä Valtioneuvoston tekemään selontekoon Suomen vammaispolitiikasta. Vammaispoliittisen ohjelman perustui perus- ja ihmisoikeuksien vahvistamiseen sekä vammaisten henkilöiden oikeudenmukaisen yhteiskunnallisen aseman turvaaminen. Sillä oli viisi päätavoitetta, joihin kuuluivat:

” 1. YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen ratifoinnin edellyttämien säädösmuutosten valmistelu ja voimaansaattaminen, 2. vammaisten henkilöiden sosioekonomisen aseman parantaminen ja köyhyyden torjunta, 3. erityispalveluiden ja tukitoimien saatavuuden ja laadun varmistaminen maan eri puolilla, 4. yhteiskunnan esteettömyyden laaja-alainen vahvistaminen ja lisääminen sekä 5. vammaistutkimuksen vahvistaminen, tietopohjan lisääminen sekä laadukkaiden ja monipuolisten menetelmien kehittäminen vammaispolitiikan toteuttaminen ja seurannan tueksi.” (Sjöblom 2016, 6–7, 11.)

Vammaispoliittisen ohjelman tavoitteina oli siis vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden edistäminen.

Vuonna 2015 astui voimaan yhdenvertaisuuslaki. Tämä laki yhtenäisti syrjintäkieltoa sekä saattoi eri elämänalueilla tapahtuvan syrjinnän yhtenäisen oikeussuojan piiriin. Yhdenvertaisuuslaki kieltää syrjinnän minkään henkilöön liittyvän syyn

perusteella. Näitä syitä voi olla muun muassa vakaumus, kansalaisuus, kieli, uskon-
toperhesuhteet, seksuaalinen suuntautuminen tai vammaisuus. Syrjintäkielto aseteti-
tiin koskemaan myös vammaisten tarvitsemien kohtuullisten mukautusten epäämistä.
Yhdenvertaisuuslain perusteella viranomaisen tai muun palveluntarjoajan tulee tehdä
tilanteen vaatimat kohtuulliset mukautuksen vammaisen henkilön yhdenvertaisen
osallistumisen mahdollistamiseksi. (Nieminen, Jauhola, Lepola, Rantala, Karinen &
Luukkonen 2020, 13–15.) Yhdenvertaisuuslain pyrkimyksenä on vähentää syrjintää
sekä lisätä syrjityn henkilön oikeusturvaa (Oikeusministeriö 2023).

Yhdenvertaisuuslain uudistuksen yhteydessä perustettiin yhdenvertaisuusval-
tuutetun virka, jonka tarkoituksena on valvoa yhdenvertaisuuden toteutumista. Yh-
denvertaisuusvaltuutetun työtehtäviin kuuluu yhdenvertaisuuden edistäminen, syr-
jinnän ehkäiseminen sekä tarvittaessa syrjinnänkohteeksi joutuneiden henkilöiden
avustaminen antamalla neuvoja ja ohjeita. Valtuutettu valvoo tämän lisäksi viran-
omaistoimintaa ja tarvittaessa pyytää selvityksiä heidän toiminnastaan. (Nieminen
ym. 2020, 13–15, 45–46.)

5 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSMENE- TELMÄT

5.1 Tutkimuksen tarkoitus sekä tutkimuskysymykset

Tutkimukseni tarkoituksena oli tuoda esille, miten vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuus ymmärretään Suomessa ja millaiset näkökulmat yhdenvertaisuudesta suhteessa muihin nousevat esille vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuus käsitettä käsiteltäessä. Kiinnostukseni vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta kohtaan on noussut työskennellessäni vammaispalveluissa. Olen päässyt kohtaamaan erilaisia ihmisiä ja kuuntelemaan heidän yksilöllisiä kertomuksiaan ja kokemuksiaan omasta arjestaan. Yhdenvertaisuuden ajatus on osa vammaispalveluiden sosiaalityön ydintä. Vammaispalveluista järjestettävillä erilaisilla palveluilla pyritään tukemaan henkilön toimimista yhteiskunnassa yhdenvertaisesti muiden kanssa. Vammaisuus ja vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuus on aiheena ollut pinnalla jo vuosien ajan. Tässä tutkimuksessa halusin lähteä tarkastelemaan sitä, minkälaista tietoa vammaisten yhdenvertaisuudesta suhteessa muihin ihmisiin on löydettävissä.

Tutkimus on toteutettu kuvailevana kirjallisuuskatsauksena ja aineisto on analysoitu sisällönanalyysimenetelmällä. Tavoitteenani on selvittää, minkälaista tietoa on olemassa vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuudesta Suomessa ja mitä asioita

tulee huomioida, jotta vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuus toteutuu Suomessa sekä mitkä ovat ne tekijät, jotka estävät yhdenvertaisuutta toteutumasta. Tutkimuskysymyksiksi muodostuivat:

1. Mitkä asiat tulee huomioida, jotta vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuus toteutuu Suomessa suhteessa muuhun väestöön?
2. Mitkä asiat estävät vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta toteutumasta Suomessa?

5.2 Kirjallisuuskatsaus tutkimusmenetelmänä

Kirjallisuuskatsaus on tutkimusmenetelmä, jonka tarkoituksena on kehittää ymmärrystä ja arvioida jo olemassa olevaa tietoa sekä muodostaa tutkijalle kokonaiskuva jostain tietyistä aihealueista. Kyseessä on lähestymistapa, jonka tehtävänä on syventyä aiemmin tutkittuun tietoon. Tämä tutkimusmenetelmä antaa mahdollisuuden luoda, arvioida sekä kehittää uutta teoriaa olemassa olevan tiedon pohjalta. Tarkoituksena on, että tutkimuksen avulla pystytään saamaan kokonaiskuva halutusta asiakokonaisuudesta, jonka pohjalta uutta tutkimustietoa rakennetaan. Kirjallisuuskatsaus tutkimusmenetelmänä antaa mahdollisuuden tutkia ilmiötä keskittyen joko yhden tieteenalan tulokulmiin tai poikkitieteellisesti, mahdollistaen ilmiön kokonaiskäsitelmän luomisen yli tieteenalojen rajojen. (Stolt, Axelin & Suhonen 2016, 7; Salminen 2011, 3-5, 9; Vilka 2023, 11.)

Kirjallisuuskatsaus prosessina on pääosin samanlainen riippumatta valitusta kirjallisuuskatsauksen tyypistä. Prosessin kehyksenä toimii Vilkan (2023) mukaan SALS-kehys, joka koostuu hausta (search), arvioinnista (appraisal), aineiston perusteella tehdystä synteesistä (synthesis) sekä aineiston analyysistä (analysis). Salsa-kehystä voidaan käyttää apuna jo tutkimuksen suunnitteluvaiheessa muun muassa tutkimusprosessin aikatauluttamiseksi sekä eri vaiheiden työskentelytapojen

selvittämiseksi. SALSA-kehiksen kaikki vaiheet nähdään tärkeiksi tutkimuksen kokonaisuuden kannalta. (Stolt, Axelin & Suhonen 2016, 8; Vilkka 2023, 14–15.)

Kuvio 1. SALSA-kehys (mukaillen Vilkka 2023, 15.)

5.3 Kirjallisuuskatsauksen päätyypit

Kirjallisuuskatsaus voidaan jakaa kolmeen päätyyppiin, narratiivinen, integraatiivinen, systemaattinen kirjallisuuskatsaus sekä meta-analyysi (Vilkka 2023, 17). Vilkka (2023) korostaa, että valittaessa kirjallisuuskatsauksen tyyppiä, tulisi valinta perustua muun muassa aseteltuun tutkimuskysymykseen, tarkastellun aiheen luonteeseen sekä katsauksen tavoitteeseen, jonka vuoksi on tärkeää ymmärtää jokaisen kirjallisuuskatsauksen päätyypin erityisluonne sekä minkälaisiin kysymyksiin ne parhaiten vastaavat.

Narratiivisen kirjallisuuskatsauksen, jota voidaan kutsua myös kuvailevaksi kirjallisuuskatsaukseksi, tarkoituksena ei ole tutkia ilmiön yleisyyttä vaan kuvata ilmiöön liittyvää aikaisempaa tutkimusta (Stolt, Axelin & Suhonen 2016, 9; Vilkka 2023, 18.) Narratiivinen tutkimusote mahdollistaa laajan yleiskuvan luomisen tutkittavasta aiheesta, katsauksen tutkimusaiheen yleistilasta tieteenalalla sekä auttaa nostamaan esille aihepiiriin liittyviä lisätutkimuksen tarpeita. Tavoitteena on ymmärtää ilmiötä ja sen kuvaileminen johdonmukaisesti. (Vilkka 2023, 18.)

Integratiivinen kirjallisuuskatsaus antaa laajan kuvan tutkittavasta ilmiöstä. Se mahdollistaa selvittämään tietyn alan ilmiötä tutkimalla niin vertaisarvioituja aineistoja kuin myös muuta alan ammatillista materiaalia. Integratiivinen kirjallisuuskatsaus voidaan luokitella narratiivisen kirjallisuuskatsauksen mukaisesti kuvaileviin kirjallisuuskatsausiin. Menetelmänä tämä poikkeaa kuitenkin narratiivisesta kirjallisuuskatsauksesta sen suunnitelmallisuuden ja kriittisen tarkastelutavan vuoksi. Integratiivinen kirjallisuuskatsaus voi olla osana systeemistä kirjallisuuskatsausta, josta löytyy narratiivisia elementtejä. (Stolt, Axelin & Suhonen 2016, 13; Vilkkä 2023, 21.)

Systemaattinen kirjallisuuskatsaus nimensä mukaisesti pyrkii tutkimaan tutkimuskirjallisuutta systemaattisesti. Poikkeuksena edellisiin kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin, systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa tutkimuskysymys tulee olla asetettuna tarkkaan jo ennen aineiston hakua, eikä se muutu tutkimuksen edetessä. Tämän tutkimusmenetelmän tarkoituksena on selvittää, mitä tietoa ilmiöstä on ja mihin suuntaan se on kehittymässä. (Stolt, Axelin & Suhonen 2016, 13–14; Vilkkä 2023, 23–24.)

Meta-analyysi ei ole kirjallisuuskatsauksen menetelmä vaan tekniikka, jolla systemaattinen kirjallisuuskatsaus voidaan toteuttaa. Meta-analyysi voi olla kvalitatiivinen tai kvantitatiivinen meta-analyysi. Tämän lisäksi kvalitatiivinen meta-analyysi jakautuu kahteen osaan, jotka ovat metasynteesi ja metayhteenveto. Näissä yhteyksissä metasynteesi on tulkinnallisempi ja kuvauksellisempi analyysimuoto, kun taas metayhteenveto korostaa matemaattisempaa ja määrällisempää näkökulmaa. (Stolt ym. 2016, 15–16; Salminen 2011, 13.) Tutkimus-tekniikkana meta-analyysi nähdään sopivan esimerkiksi luonnontieteidenalalle, jossa tutkittava aihe on pysyvä ja tutkijan omilla näkemyksillä ei ole tutkimuksen etenemisen kannalta niin paljoa merkitystä (Salminen 2011, 15).

Taulukko 2. Kirjallisuuskatsaustyypit (mukaillen Vilka 2023, 17)

Kirjallisuuskatsaustyypit	Kirjallisuuskatsauksen tavoitteet
Narratiivinen kirjallisuuskatsaus	Keskitetty aineisto, jolla pyritään tiedon asteittaiseen laajenemiseen.
Integratiivinen kirjallisuuskatsaus	Uusien näkökulmien ja käytäntöjen luominen valikoituun aineistoon perustuen.
Systemaattinen kirjallisuuskatsaus	Pyrkii tyhjentävään ja toistettavaan kirjallisuuskatsaukseen käytettävissä olevien tutkimusten avulla.
Meta-analyysi	Pyrkii tyhjentävään ja toistettavaan kirjallisuuskatsaukseen käytettävissä olevien tutkimusten avulla.

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

6.1 Tutkimusprosessi

Tämä tutkimus on toteutettu kuvailevana kirjallisuuskatsauksena. Kuten luvussa 5.3 esitin, kuvaileva kirjallisuuskatsaus on yleiskatsaus ilman tarkkoja sääntöjä ja siihen käytetyt aineistot voivat olla laajoja eivätkä tarkat metodiset periaatteet määrittele aineiston valintaa. Myös tutkimuskysymykset voivat olla kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa väljempää kuin esimerkiksi systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa. Kuvailevaksi kirjallisuuskatsaukseksi luokitellaan niin narratiivinen kuin myös integratiivinen kirjallisuuskatsaus. Näistä narratiivinen kirjallisuuskatsaus on metodisesti kevyempi eikä siinä ole tiukkoja rajauksia. Integratiivinen kirjallisuuskatsaus taas antaa mahdollisuuden kerätä tutkittavasta aiheesta laajemmin tietoa ja tutkimusaineisto voi olla lähtökohdiltaan tehty erilaisin metodein. (Salminen 2011, 6-7.)

Valittuani aiheen tutkimukselleni, muotoiltuani tutkimuskysymyksiä sekä tehdyäni koehakuja, päädyin valitsemaan kuvailevan kirjallisuuskatsauksen tutkimusmenetelmäksi, sen vastatessa metodina parhaiten tutkimukseni toteuttamiseen. Pääsääntöisesti kirjallisuuskatsaukset perustuvat kansainväliseen tutkimuskirjallisuuteen mutta halusin oman tutkimukseni käsittelevän yhdenvertaisuutta vammaisuuden näkökulmasta Suomessa, jonka vuoksi olen jättänyt aineiston ulkopuolelle kansainvälisen tutkimusaineiston. Tässä kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa on

käytetty niin narratiivisen kuin myös integratiivisen kirjallisuuskatsauksen elementtejä muun muassa aineiston kasaamisessa. Tämä mahdollisti sen, että pystyin keräämään aineistoani laajemmin, ottaen siihen mukaan myös muita kuin tieteellisiä artikkeleita tai tutkimuskirjallisuutta.

Aloittaessani aineistohakujen tekemisen käytin suomalaisten tietokantojen lisäksi myös kansainvälisiä tietokantoja, koska halusin kartoittaa laajemmin, mitä tutkimustietoa tutkimastani aiheesta on tarjolla. Lopulta tein aineistohakuja tutkimustani varten muun muassa seuraavanlaisilla lausekkeilla: (vammaisat OR vammaisuus OR "disabled people" OR "people with disabilities" OR disabilit*) AND (yhdenvertaisuus OR tasa-arvo OR equality OR non-discrimination) AND (sosiaalityö OR "social work" OR "social welfare" OR "social care" OR "social services") AND (Suomi OR suomessa OR "Finland" OR "finnish") ja (vammaispalvelut OR "services for the disabled" OR "disability services") AND (yhdenvertaisuus OR tasa-arvo OR equality OR non-discrimination) AND (Suomi OR suomessa OR "Finland" OR "finnish"). Riippuen eri tietokannoista (ProQuest central, ProQuest Social sciences, Web of Science) tulokset olivat yli 15 000kpl tai hyvin suppeita. Karsin hakutuloksia sisäänotto- ja poissulkukriteerein, joihin kuului muun muassa aineiston saatavuus sähköisessä muodossa, julkaisut 2006 tai sen jälkeen, aineiston kielenä tuli olla suomi tai englanti sekä aineiston tuli käsitellä yhdenvertaisuutta vammaisuuden näkökulmasta Suomessa. Sisäänottokriteerini perustuivat mahdollisuuksiini saada kattava määrä vastauksia esittämiini tutkimuskysymyksiin. Hakulausekkeiden ollessa laajoja, en saanut tuloksia, jotka olisivat vastanneet tutkimuskysymyksiini ja lauseketta tarkentaessa haut eivät vastanneet tutkittavaan aiheeseen. Kansainvälistä tutkimustietoa oli saatavilla, mutta ne eivät käsitelleet vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta Suomessa.

Alla olevasta taulukosta on nähtävillä, kuinka aineistohaun suunnittelu sekä ensimmäisen aineistohaun toteutus eteni. Tämä ei kuitenkaan tuottanut haluttua tulosta, jonka vuoksi jatkoin aineistohakuja suomalaisten tietokantojen kautta.

Taulukko 3. Ensimmäisen aineistohaun suunnittelu ja toteutus (mukailten Vilkka 2023, 58)

Tutkimuskysymykset	<ol style="list-style-type: none"> 1. Mitkä asiat tulee huomioida, jotta vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuus toteutuu Suomessa suhteessa muuhun väestöön? 2. Mitkä asiat estävät vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta toteutumasta Suomessa?
Hakusanat	<p>Vammaisuus, vammaiset, Vammaispalvelut, yhdenvertaisuus, syrjintä, tasa-arvo, perusoikeudet.</p> <p>Disability, disabled people, disability services, services for disabled people, equality, fundamental rights, discrimination, ableism</p>
Tietokannat	Ebscohost, ProQuest, Web of Science
Sisäänottokriteerit	<ul style="list-style-type: none"> • Aineisto on saatavilla maksuttomasti sähköisessä muodossa • Aineisto on julkaistu vuonna 2006 tai sen jälkeen • Suomen- tai englanninkieliset aineistot • Aineisto käsittelee yhdenvertaisuutta vammaisuuden näkökulmasta Suomessa.
Poissulkukriteerit	<ul style="list-style-type: none"> • Aineistoa ei ollut saatavilla maksuttomasti tai sähköisessä muodossa • Aineisto julkaistu ennen vuotta 2006 • Ei suomen- tai englanninkielinen aineisto • Aineisto ei käsitellyt yhdenvertaisuutta vammaisuuden näkökulmasta. • Aineisto käsittelee vammaisuutta yhdenvertaisuuden näkökulmasta kansainvälisesti.
Hakulausekkeet ja hakutulokset	<ul style="list-style-type: none"> • (vammaiset OR vammaisuus OR "disabled people" OR "people with disabilities" OR disabilit*) AND (yhdenvertaisuus OR tasa-arvo OR equality OR non-discrimination) AND (sosiaalityö OR "social work" OR "social welfare" OR "social care" OR "social services") AND (Suomi OR suomessa OR "Finland" OR "finnish") <p>HAKUTULOKSET:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Web Of Science: 2kpl 2. ProQuest central: 15 242kpl 3. ProQuest social sciences: 15 242kpl

	<p>Rajauksenkin jälkeen, että hakulauseke liian laaja, paljon yleisesti tasa-arvoon liittyvää tietoa sekä kansainvälistätietoa vammaisuuteen ja yhdenvertaisuuteen liittyen. Määrät vähenivät muutamalla sadalla.</p> <ul style="list-style-type: none"> (vammaispalvelut OR "services for the disabled" OR "disability services") AND (yhdenvertaisuus OR tasa-arvo OR equality OR non-discrimination) AND (Suomi OR suomessa OR "Finland" OR "finnish") <p>HAKUTULOKSET:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Web Of Science: 3kpl 2. ProQuest central 2500kpl, rajattu 2005 → 3kpl, ei sopivia 3. ProQuest social sciences: 31kpl
--	---

Tekemäni hakulausekkeet eivät tuottaneet toivottua tulosta, jonka vuoksi päädyin tekemään uuden aineistohaun Julkarin, Google Scholarin sekä JykDok Finnan kautta, joista sain kerättyä tutkimustani varten tarpeeksi kattavan aineistokokonaisuuden. Hakuja tehdessäni en käyttänyt hakulausekkeitä vaan sanoja ja sanapareja, jotka ovat nähtävillä yllä olevassa taulukossa.

Lopullinen tutkimusaineistoni koostuu 12 erilaisesta raportista, selvityksestä ja artikkelista, joista yksitoista on suomenkielisiä ja yksi englanninkielinen. Aineistot käsittelevät vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta tai siihen vaikuttavia tekijöitä Suomessa. Alla olevassa taulukossa olen kuvannut aineistoa tarkemmin.

Taulukko 4. Aineiston kuvaus

Tekijät, vuosi ja teoksen nimi	Aihe
Haarni Ilkka, 2006. Keskeneräistä yhdenvertaisuutta. Vammaisten henkilöiden hyvinvointi ja elinolot Suomessa tutkimuksen valossa.	Katsauksessa esitellään vammaisten henkilöiden asemaa Suomessa sekä tehdään selvitystä vammaisten henkilöiden hyvinvoinnin tasosta ja

Stakesin raportti 6/2006	heidän mahdollisuudestaan yhdenvertaiseen elämään.
Linnakangas Ritva, Suikkanen Asko, Savtschenko Victor ja Virta Lauri, 2006. Uuden alussa vai umpikujassa. Vammaiset matkalla yhdenvertaiseen kansalaisuuteen. Stakesin raportti 15/2006	Tutkimuksessa käsitellään vammaisten henkilöiden työllisyyttä, koulutusta sekä tulotasoja yhdenvertaisuuden ja osallisuuden näkökulmasta.
Pimiä Kirsi, Yhdenvertaisuusvaltuutettu, 2016. "Vammaisena olen toisen luokan kansalainen" Selvitys vammaisten syrjäytymiskokemuksista arjessa. Oikeusministeriö. Selvitys.	Yhdenvertaisuusvaltuutetun tekemä selvitys vammaisten henkilöiden kokemasta syrjinnästä ja epäoikeudenmukaisuudesta Suomessa työelämän ja palveluiden saatavuuden näkökulmasta.
Kivistö Mari ja Nygård Martina (toim.), 2019. Yhdessä eteenpäin- asiakasosallisuus vammais- sosiaalityössä. THL 42/2019. Työpaperi.	THL:n työpaperi. Kehittämishankkeen loppuraportti. Loppuraportti käsittelee hanketta, jonka tarkoituksena oli kehittää vammaisten henkilöiden asiakasosallisuutta sekä yhdenvertaisuutta.
Kyröläinen Anni, 2020. Vammaisten henkilöiden työllistymisen rakenteelliset esteet. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu 36/2020.	Selvityksen tarkoituksena on selvittää millaisia rakenteellisia ja lainsäädännöllisiä esteitä olemassa, jotka laittavat vammaiset henkilöt eriarvoiseen asemaan työelämäosallisuudessa.
Kanste Outi, Sainio Päivi, Halme Nina ja Nurmi-Koikkalainen Päivi, 2017. Toimintarajoitteisten nuorten hyvinvointi ja avun saaminen- Toteutuuko yhdenvertaisuus? Kouluterveyskyselyn tuloksia. THL 24/2017. Tiivistelmä.	Tiivistelmässä käydään läpi toimintarajoitteisten nuorien kokemuksia yhdenvertaisuudesta sekä syrjinnän ja eriarvoisuuden kokemuksista.
Ahola Sanna ja Pollari Kirsi, 2018. Lapsella on oikeus osallisuuteen- vammaisuudesta riippumatta. THL 1/2018. Päätösten tueksi.	Artikkelissa käydään läpi alle 18-vuotiaiden vammaisten lasten oikeutta osallisuuteen sekä korostetaan vammaisten lasten oikeuksia.
Era Salla, Tiilikainen Eliisa, Tarvainen Merja, Katsui Hisayo ja Pietilä Ilkka, 2020. Vanhuuden ja vammaisuuden risteyksessä- yhteistä kieltä etsimässä. JYX Yhteiskuntapolitiikka 85 (2020):4	Artikkeli käsittelee vammaisuutta ja ikääntymistä ja iän tuomaan toimintakyvyn rajoittamista. Siinä käydään pohdintaa vammais- palveluiden roolista ikääntyvän toimintarajoitteisen henkilökohdalla.

<p>Nieminen Kati, Jauhola Laura, Lepola Outi, Rantala Kati, Karinen Risto ja Luukkonen Tuomas, 2020.</p> <p>Aidosti yhdenvertaiset. Yhdenvertaisuuslain arviointi.</p> <p>Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:50.</p>	<p>Selvityksessä käytiin läpi, minkälaisia vaikutuksia yhdenvertaisuuslain voimaan tulemisella on ollut syrjintää kokeneiden oikeusturvaan sekä syrjinnän ehkäisyyn. Osiossa, vammaisiin henkilöihin kohdistuva syrjintä, käytiin tarkemmin läpi vammaisten henkilöiden kokemaa syrjintää.</p>
<p>Kivistö Mari ja Hokkanen Liisa, 2023.</p> <p>Vammaissosiaalityön harkitseva toimijuus- metasynteesi harkinnan rakentumisesta.</p> <p>Janus vol.31 (4) 2023.</p>	<p>Tutkimuksessa tarkasteltiin vammaissosiaalityössä käytettävää harkintaa ja sitä, kuinka sitä käytetään vammaissosiaalityössä. Tutkimuksessa tarkasteltiin myös harkintatiloja ja harkintatekoja sekä näiden välistä suhdetta.</p>
<p>Martin Marjatta ja Lindh Jari, 2023.</p> <p>Vammaissosiaalityön oikeudellinen osaaminen hyvinvointialueilla.</p> <p>Lapin yliopisto.</p>	<p>Katsauksessa nostetaan esille sosiaalityöntekijöiden oikeudellisen osaamisen tärkeys, koska vammaisten oikeuksia suojataan lainsäädännöllä. Yhdenvertaisuuden näkökulmasta sosiaalityöntekijöiden oikeudellinen osaaminen edistää vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta.</p>
<p>Era Salla, 2021.</p> <p>Equality according to whom? Debating an age-related restriction in the upcoming disability legislation reform in Finland.</p> <p>JYX. Journal of Aging Studies 56/2021.</p>	<p>Artikkelissa käydään läpi vanhuuden tuomien toimintarajoitteiden ja vammaisuuden tuomien toimintarajoitteiden eroja ja sitä kenelle yhdenvertaisuus käsityksen perusteella pitäisi palveluita myöntää. Voidaanko iän perusteella evätä vammaispalvelut.</p>

6.2 Aineiston analyysi

Aineiston analyysi on toteutettu sisällönanalyysi menetelmällä. Sisällönanalyysi metodina antaa mahdollisuuden analysoida aineistoa systemaattisesti ja objektiivisesti. Analyysimuotona tämä sopii myös strukturoimattoman aineiston käsittelyyn. Tutkimuksen aineisto pyrkii kuvaamaan tutkittavaa ilmiötä, ja analyysin tavoitteena on luoda ymmärrettävä ja sanallinen kuvaus kyseisestä ilmiöstä. Sen tarkoituksena on luoda selkeä ja tiivis kuva kokonaisuudesta menettämättä aineiston sisältämää

tutkimustietoa. Sisällönanalyysin kolme tyyppiä ovat aineistolähtöinen sisällönanalyysi (induktiivinen aineiston analyysi), teorialähtöinen sisällönanalyysi (deduktiivinen aineiston analyysi) sekä teoriaohjaava sisällönanalyysi. (Tuomi & Sarajarvi 2009, 107–108.) Aineistolähtöisen sisällönanalyysin ja teorialähtöisen sisällönanalyysin keskeisenä erona on, ettei aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä ole teoriaohjaavan sisällönanalyysin mukaista luonnosteltua runkoa, jonka mukaan analysointi etenee. Jotta sisällönanalyysi voitaisiin toteuttaa teorialähtöisellä sisällönanalyysi menetelmällä, tulisi aiheesta olla kattavasti aikaisempaa tutkimustietoa. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi sopii menetelmäksi siinä vaiheessa, jos aiempaa tutkimustietoa ei ole riittävästi saatavilla. (Elo, Tohmola, Kajula & Kääriäinen 2022, 4.)

Tämän tutkimuksen toteutuksessa olen käyttänyt aineistolähtöistä sisällönanalyysi menetelmää aineiston jäsentämisen apuna. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi menetelmänä sopi parhaiten keräämäni aineiston läpi käymiseen aineiston moninaisuuden vuoksi. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi antaa mahdollisuuden tutkia tarkasteltavaa ilmiötä ilman teorialähtöisen sisällönanalyysin struktuuria, joka oli toinen syy sisällönanalyysi menetelmä valinnalleni.

Aineistolähtöinen sisällönanalyysi voidaan jakaa kolmeen eri vaiheeseen:

1. Aineiston pelkistäminen eli redusointi
2. Aineiston ryhmittely eli klusterointi ja
3. Aineiston teoreettisten käsitteiden luominen eli abstrahointi

Ensimmäisessä analyysivaiheessa aineisto karsitaan eli redusoidaan niin, että siitä jää jäljelle vain aineiston keskeinen osa eli tiivistelmä. Seuraavassa vaiheessa aineisto jaetaan ryhmiin eli klusteroidaan, mikä vaatii aineiston tarkempaa läpikäyntiä ja yhtäläisyyksien sekä eroavaisuuksien löytämiseksi. Tämän jälkeen yhtäläisyyksistä muodostetaan luokkia, joiden pohjalta rakennetaan vielä alaluokat. Lopuksi aineisto käsitteellistetään eli abstrahoidaan, missä tutkimuksen kannalta olennainen tieto järjestetään niin, että siitä voidaan luoda teoreettisia käsitteitä. Aineistolähtöisessä

sisällönanalyysissä käsitteitä yhdistelemällä saadaan vastauksia tutkimuskysymyksiin. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108–115.)

Tutkimusaineistoni koostui yhdestätoista suomenkielisestä artikkelista, selviyksestä sekä raportista ja yhdestä englanninkielisestä artikkelista. Lukiessani aineistoa läpi nousi sieltä toistuvasti samankaltaisia teemoja, joita lähdin luokittelemaan niiden yhtäläisyyksien perusteella erilaisiksi kokonaisuuksiksi. Keräsin aineistosta sitaatteja, jotka mielestäni vastasivat asetettuihin tutkimuskysymyksiin ja lähdin sitä kautta muodostamaan näistä sitaateista pelkistettyjä ilmauksia. Aineistosta nousseet pelkistetyt ilmaukset olivat jäsennettävissä kolmeen erilliseen teemaan, jotka muodostivat analyysini pääluokat. Nämä pääluokat olivat rakenteellinen yhdenvertaisuus, fyysinen yhdenvertaisuus ja psyykinen yhdenvertaisuus. Aineistosta oli myös tunnistettavissa niitä tekijöitä, jotka estävät yhdenvertaisuutta toteutumasta. Näihin kuului muun muassa ihmisten yleiset asenteet vammaisuuteen liittyen.

Taulukko 5. Esimerkki kuvaus sisällönanalyysistä

Suora sitaatti	Pelkistetty ilmaus	Yläluokka
<p><i>" Varsinkin opettajien tietämys vammaisten henkilöiden yhtäläisistä mahdollisuuksista on tärkeässä roolissa ja siitä tulee huolehtia esimerkiksi koulutuksen yhteydessä." ".Juonot kokemukset koulun luokanopetuksesta sekä koulussa koettu syrjintä olivat esteenä heidän myöhemmälle työllistymiselleen." (Kyröläinen 2020, 62.)</i></p> <p><i>"Tämä koko Suomen työllisyysjärjestelmä on järkyttävä ja suorastaan kannustaa vammaisia passiivoitumaan koteihinsa ja olemaan</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Mahdollisuus koulutautua • Mahdollisuus työtekoon 	<p>Rakenteellinen yhdenvertaisuus</p>

<p><i>osallistumatta työelämään” (Pimiä 2006, 67).</i></p> <p><i>” Yhdenvertaisuuden näkökulmasta raportissa tuodaan esiin muun muassa tarve huolehtia siitä, että hakijat saavat yhdenvertaista kohtelua määrärahasidonnaisia palveluita ja tukitoimia järjestettäessä.” (Nieminen, Jauhola, Lepola, Rantala, Karinen & Luukkonen 2020, 30.)</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Palveluiden järjestäminen 	
---	---	--

Yllä olevassa taulukossa (taulukko 5) näkyy esimerkki sisällönanalyysistä. Taulukosta on nähtävissä, kuinka suorista sitaateista on muodostettu pelkistettyjä ilmauksia, jotka lopulta muodostivat sisällönanalyysin pääluokan, rakenteellinen yhdenvertaisuus. Aineiston analyysin perusteella voidaan todeta, että rakenteellinen yhdenvertaisuus on yksi kolmesta yhdenvertaisuuden muodosta, joka vaikuttaa vammaisen henkilön yhdenvertaisuuden toteutumiseen Suomessa.

7 TUTKIMUSTULOKSET

Aineiston analyysin perusteella selvisi, että yhdenvertaisuudesta voidaan puhua kolmessa eri merkityksessä. Nämä kolme aineistoanalyysin yläluokkaa muodostivat alla olevan taulukon (taulukko 6) mukaisesti kolme yhdenvertaisuuden muotoa, jotka olen nimennyt rakenteellinen yhdenvertaisuus, fyysinen yhdenvertaisuus sekä psyykkinen yhdenvertaisuus. Tämän lisäksi aineistosta nousi esille erilaisia yhdenvertaisuuden teemoja, joiden kautta muodostui yhdenvertaisuuden ydinajatus aina kutakin yhdenvertaisuuden muotoa kohden. Aineistoa tutkiessani etsin myös näkemyksiä siihen, mitkä tekijät nähtiin estävän vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta toteutumasta Suomessa. Seuraavissa alaluvuissa avaan tutkimustuloksia tarkemmin.

Taulukko 6. Yhdenvertaisuuden muodot, teemat ja ydinajatus.

Yhdenvertaisuuden muodot	Aineistosta nousseet yhdenvertaisuuden teemat	Ydinajatus
Rakenteellinen yhdenvertaisuus	<ul style="list-style-type: none"> • Mahdollisuus koulutautua • Mahdollisuus työte-koon • Mahdollisuus huoleh-tia itsestä taloudelli- sesti • Palveluiden järjestämi- nen 	Olla yhdenvertaisessa ase- massa suhteessa muihin yhteis- kunnan jäseniin.
Fyysinen yhdenvertaisuus	<ul style="list-style-type: none"> • Fyysinen esteettömyys • Palveluiden saavutet- tavuus • Tavaroiden saavutetta- vuus • Kohtuulliset mukau- tukset 	Mahdollisuus yhdenvertaiseen osallistumiseen.
Psyykinen yhdenvertaisuus	<ul style="list-style-type: none"> • Osallisuus • Palveluiden saata- vuus/saavutettavuus • Positiivinen eriarvois- taminen 	Tulla nähdyksi ja kuulluksi yh- denvertaisena kansalaisena.

7.1 Rakenteellinen yhdenvertaisuus

Analysoidessani aineistoa muodostin rakenteellisen yhdenvertaisuuden kokonaisuuden asioista, jotka koostuivat yhteiskunnan rakenteisiin liittyvistä tekijöistä. Aineistosta nousi esiin neljä rakenteelliseen yhdenvertaisuuteen vaikuttavaa teemaa, jotka olivat mahdollisuus kouluttautua, mahdollisuus työntekoon, mahdollisuus huolehtia itsestä taloudellisesta sekä palveluiden järjestäminen. Aineisto käsitteli paljon vammaisten henkilöiden kohtaamaa syrjintää näillä osa alueilla.

Kouluttautumisen tärkeys yhdenvertaisuuden toteutumisessa näkyi neljässä analysoitavassa aineistossa (Kyröläinen 2020; Nieminen, Jauhola, Lepola, Rantala, Karinen & Luukkonen 2020; Haarni 2006; Linnakangas, Suikkanen, Savtschenko & Virta, 2006). Koulutus nähtiin vahvasti työllistymiseen vaikuttavana tekijänä ja sen puute taas vammaisia henkilöitä syrjivänä tekijänä. Työllistyminen taas puolestaan vaikutti vammaisen henkilön tulotason. (Linnakangas ym. 2006, 39–40, 78; Kyröläinen 2020, 61–62.)

Esimerkiksi vammaisten asemaa tarkastelevassa Stakesin raportissa todetaan:

”Vammaisen aseman parantamiseksi ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi olisi heidän koulutustasoaan vahvistettava oleellisesti. Puutteellinen koulutus saattaa ihmiset monella muullakin tavalla yhteiskunnan heikoimpaan asemaan. Alhaisen koulutustason seurauksena moni jää työmarkkinoiden ulkopuolelle. Tämä taas tuo mukanaan matalan tulotason ja heikon kulutuskyvyn.” (Linnakangas ym. 2006, 78.)

Puolestaan Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisussa, joka keskittyy juuri vammaisten ihmisten työllistymiseen, kirjoitetaan että:

”Suomessakin vaikeasti vammaisten henkilöiden koulutustaso on matala, mikä vaikeuttaa työllistymistä yleisesti ja vaikuttaa myös osatekijänä esimerkiksi yrittäjyysvaatimuksiin.” (Kyröläinen 2020, 61.)

Syrjintä koulupaikan järjestymisessä koettiin myös ongelmana. Aineistossa tuotiin esille vammaisten henkilöiden tarve tukipalveluille opiskeluun osallistumisen

mahdollistamiseksi sekä esteellisyyden poistamiseksi. (Kyröläinen 2020, 63; Nieminen ym. 2020, 29; Haarni 2006, 17–18, 50.) Haarni (2006) nosti esille tutkimuskatsauksessaan, että vammaisten nuorten ohjautuminen opiskeluihin riippuu myös koulutuksen järjestäjästä, jonka seurauksena koulutukseen hakeutumisessa on huomattavissa alueellista eriarvoistumista.

”Koulunkäynnin mahdollistaminen edellyttää usein erityispalveluja, esimerkiksi avustajan tai tulkin.” (Haarni 2006, 17.)

Valtioneuvoston selvityksessä, jossa käsiteltiin yhdenvertaisuutta sekä syrjintää yhdenvertaisuuslain näkökulmasta, todettiin seuraavaa:

”Vammaisfoorumin kyselyn vastaajista koulutukseen pääsyssä syrjintää vammaisuuden perusteella oli kokenut 31 % ja koulutuksessa muutoin 47 %.” (Nieminen ym. 2020, 29.)

” Sama ongelma on siis kaikilla vammaisilla nuorilla: perusopetus tavoittaa kaikki ja tarjoaa perusvalmiudet, mutta mitä seuraa sen jälkeen – miten osallisuus voisi aidosti toteutua, miten nuori otetaan myöhemmässä koulutuksessa ja työelämässä vastaan?” (Haarni 2006, 18.)

Toisena yhdenvertaisuuden teemana aineistossa esiintyi juuri työelämä, josta jo koulutuksen yhteydessä keskusteltiin. Työelämään osallistuminen nähtiin isona osana täysivaltaista kansalaisuutta sekä se koettiin yhdeksi hyvinvoinnin lähteeksi (Haarni 2006, 10; Linnakangas ym. 2006, 73; Kyröläinen 2020, 64).

” Koulutus voidaan nähdä sinänsä itseisarvona, mutta kuitenkin yhteiskunnassa työ ja siihen osallistuminen usein nähdään täysivaltaisen kansalaisuuden ilmentymänä, jolloin opiskelun rooli on toimia työelämän siirtymistä edistäväinä toimina.” (Kyröläinen 2020, 64.)

Työvoimaan kuulumisesta ja työllisyydestä on tullut tärkeitä yksilön osallisuutta, yhteiskunnallista asemaa ja hyvinvointia kuvaavia muuttujia.” (Linnakangas ym. 2006, 73.)

Työllistymisen esteenä nähtiin myös työpaikoilla vallitsevat asenteet vammaisuutta kohtaan. Aineistossa tuotiin esille, kuinka kohtuullisilla mukautuksilla vammaisten henkilöiden työllistymistä voitaisiin edistää. (Kyröläinen 2020, 53; Linnakangas ym. 2006, 34–35; Pimiä 2016, 66–67.) Myös syrjintä näkyi isona elementtinä aineistossa. Muun muassa Pimiän (2016) tekemän selvityksen mukaan työtä hakiessa vammaisuus asettaa hakijan altavastajaan rooliin.

”Tämä koko Suomen työllisyysysteemi on järkyttävä ja suorastaan kannustaa vammaisia passivoitumaan koteihinsa ja olemaan osallistumatta työelämäään.” (Pimiä 2006, 67.)

Aineistossa tuotiin esille myös työn mukauttamisen mahdollisuudet, jotta vammaisen henkilö kykenisi vammastaan huolimatta suoriutumaan työstään. Työnantajan halulla on merkitystä, pystyykö vammaisen henkilö osallistumaan. (Kyröläinen 2020, 53; Linnakangas ym. 2006, 35, 41.)

”Vammaisten henkilöiden työllistymisessä tärkeää on mahdollisimman joustavat käytännöt työn fyysisen ja ajallisen muokkaamisen suhteen. Usein ajatusmallimme ja työpaikkojen käytännöt sekä myös työehtosopimukset lähtevät kokopäivätyöstä.” (Kyröläinen 2020, 53.)

”Vamma tai sairaus merkitsee kuitenkin vain harvoin täydellistä työkyvyttömyyttä. Jokainen vamma on yksilöllinen ja vamman vaikutus työkykyyn on yksilöllistä. Samoin tarve tukeen on yksilöllinen. Mukautetussa ympäristössä osa kykenisi työhön, mutta liian usein vammaisen tai pitkäaikaissairas joutuu työkyvyttömyyseläkkeelle nuorena.” (Linnakangas ym. 2006, 35.)

”Vammaisen osallisuus on ihmisoikeus- ja yhdenvertaisuuskysymys. Koulutusmahdollisuuksien ohella tarvitaan tilaisuuksia työmarkkinoilla, sillä työllistyminen ja työssä pysyminen riippuvat myös työnantajan halusta ja osaamisesta hyödyntää vammaisten ja pitkäaikaissairaiden työpanosta.” (Linnakangas ym. 2006, 41.)

Kolmas yhdenvertaisuuden teema oli mahdollisuus huolehtia itsestä taloudellisesti. Aiheena tästä oli kaikkein suppeimmin keskusteltu, mutta aineistosta nousi kuitenkin esille vammaisten henkilöiden mahdollisuus ansaita palkkaa. Muun muassa Kyröläinen (2020) toi esiin vammaisten henkilöiden oikeuden erilaisiin tukiin ja niiden vaikutuksen palkan saantiin. Aineistossa tuotiin myös tiedettäväksi, että vammaisten henkilöiden tulotaso on pienempi verrattuna muuhun väestöön, mutta tämä oli selitettävissä vammaisten henkilöiden huonolla työllisyystasolla. (Haarni 2006, 50; Linnakangas ym. 2006, 38–38, 76–77.)

"Vammaisten vähäinen työvoimaan kuuluminen heijastuu tulotason, sillä eriarvoisuus yhdellä elämänalueella vahvistaa eriarvoisuutta toisaalla." (Linnakangas 2006, 41.)

"Ansaintarajan tuloja määrittävä merkitys on johtanut käytännössä siihen, että vammaiset henkilöt työskentelevät usein palkkatulojen ansaintarajaa alhaisemmilla palkoilla, sillä muuten heidän eläkkeenmaksunsa lakkaisi. Tämä aiheuttaa omat haasteensa työllistymiseen myös esimerkiksi silloin, kun kyseessä on vammainen korkeakoulutettu henkilö, sillä tällaisilla aloilla palkkaus on usein korkeampi." (Kyröläinen 2020, 31.)

Viimeinen, rakenteelliseen yhdenvertaisuuteen liittyvä, aineistosta muodostunut teema oli palveluiden järjestäminen. Aineistosta ilmeni, että palveluiden saaminen on yksi yhdenvertaisuuden edellytys. Vammaisen henkilön toiminen yhteiskunnan jäsenenä voi tarkoittaa erilaisten tukipalveluiden käyttöä kuten esimerkiksi henkilökohtaista avustajaa tai kuljetuspalvelua. (Era 2021, 2; Kyröläinen 2020, 15, 19; Haarni 2006, 37.)

"In the domain of disability policy, equity is of utmost importance: persons with disabilities need individual-specific support in order to participate in society." (Era 2021, 2.)

"Vammaispalvelut ovat omana osanaan, sillä niiden rooli toimintakyöyn tukena ja määrittelijänä on merkityksellinen vammaisen henkilön osallisuudessa läpi elämän." (Kyröläinen 2020, 15.)

”Vammaisjärjestöjen teettämien kyselyiden mukaan vammaispalveluista työllisyyden ja osallisuuden näkökulmasta tärkeimpinä palveluina pidetään henkilökohtaista apua ja kuljetuspalveluita.” (Kyröläinen 2020, 19.)

Vammaisten henkilöiden rakenteellisen yhdenvertaisuuden voidaan todeta koostuvan mahdollisuuksista yhdenvertaiseen asemaan suhteessa muihin. Tästä muodostui rakenteellisen yhdenvertaisuuden ydin ajatus, joka oli olla yhdenvertaisessa asemassa suhteessa muihin yhteiskunnan jäseniin.

7.2 Fyysinen yhdenvertaisuus

Toisena yhdenvertaisuuden muotona aineistosta nousi sille fyysinen yhdenvertaisuus, joka muodostui niistä tekijöistä, joiden nähtiin mahdollistavan vammaisten henkilöiden yhdenvertaisen osallistumisen yhteiskunnan toimintaan. Näihin tekijöihin voitiin aineiston perusteella luokitella fyysinen esteettömyys, palveluiden saavutettavuus, tavaroiden saavutettavuus sekä toimintaympäristössä tehtyihin kohtuullisiin mukautuksiin.

Fyysistä esteettömyyttä kuvailtiin aineistossa fyysisen ympäristön, kuten rakennuksien ja julkistenliikennevälineiden esteettömyydellä (Kyröläinen 2020, 44). Fyysinen esteellisyys näkyi aineistossa muun muassa oppilaitoksissa sekä työpaikoilla. Fyysiseksi esteellisyydeksi muodostui myös se, jos tarvittavia tukipalveluita ei ollut saatavilla.

”Esteettömyyden käsite liittyi alun perin ensisijaisesti rakennettuun ympäristöön ja fyysiseen liikkumisen esteisiin. Nykyisin kiinnitetään tämän ohella huomiota muun muassa viestinnän ja palvelujen saavutettavuuteen ja kaikkien ihmisten mahdollisuuteen osallistua täysipainoisesti yhteiskunnan toimintaan kaikilla osa-alueilla.” (Nieminen ym. 2020, 29.)

”Esteettömyyden ja saavutettavuuden ollessa kyseessä puhutaankin pitkistä ketjusta, jonka vaikutukset heijastuvat myös työhön. Vaikutusta ei tule tarkastella pelkästään työpaikan esteettömyyden osalta, vaan asumisen, kaupunkien, julkisen liikenteen, oppilaitosten ja muiden toiminnan paikkojen ketju aina kodista lähtien vaikuttaa vammaisen henkilön mahdollisuuksiin.” (Kyröläinen 2020, 43-44.)

Palveluiden ja tavaroiden saavutettavuus ovat fyysisen esteettömyyden näkökulmasta oleellisessa asemassa. Palveluiden saavutettavuudella tarkoitan sitä, kohtaavatko saatavilla olevat palvelut vammaisen henkilön tarpeiden kanssa tai ovatko olemassa olevat palvelut tosiasiallisesti vammaisen henkilön saatavilla.

Sähköiset palvelut nousevat esiin palveluiden saavutettavuutta mietittäessä. Aineistossa sähköisillä palveluilla tarkoitetaan niin tiedonsaantia, palveluiden hakeamista kuin myös esimerkiksi verkkokaupan palveluita. Sähköisessä muodossa esimerkiksi tiedon saaminen on nähty helpompana (Kivistö & Nygård 2019, 44). Ajatuksena on, että sähköiset palvelut helpottaisivat vammaisten henkilöiden arkea samantavalla kuin muidenkin, mutta aineistossa todetaan sähköisten palveluiden lisäävän myös ihmisten välistä eriarvoisuutta. (Pimiä 2020, 101.) Sähköiset palvelut on koettu olevan huonosti vammaisten henkilöiden saavutettavissa eikä niiden toteutustapaa ole suunniteltu niin, että ne olisivat helposti myös vammaisten ihmisten saatavilla. (Nieminen ym. 2020, 29.) Tämän lisäksi myös erilaiset tukipalvelut koetaan tärkeinä (Haarni 2006, 37).

” Palvelut ovat välttämättömyys ja mahdollistaja: niitä tarvitaan, jotta vammaiset henkilöt voivat elää yhdenvertaista, mielekästä elämää ja osallistua.” (Haarni 2006, 37.)

” Digitaalitekniikan hyödyntämisen avulla tiedottamista voidaan monipuolistaa ja monikanavaistaa. Esteettömän ja saavutettavan sekä riittävän tiedottamisen avulla myös vammaisten kansalaisten yhdenvertaisuutta eri puolella Suomea voidaan vahvistaa.” (Kivistö & Nygård 2019, 44.)

" Vastaajien mukaan verkkopalvelujen yleiset ongelmat ovat: esteellisyys näkövammaisten apuvälineillä sekä selkokieliyys ja käyttäjäystävällisyyden puute." (Pimiä 2020, 86.)

" Pakettiautomaatti oli teknisesti toteutettu niin et vaikeesti näkövammaisen ei pysty itsenäisesti sitä käyttämään. Tekstiviestillä tulee ilmoitus siitä, että paketti on noudettavissa. Ja siinä on koodi, mikä pitää syöttää kosketusnäytöllä koneeseen et se aukaisee sen luukun, mistä sen paketin voi noutaa. Ruudulla näkyy nuoli et avautuva luukku on tossa suunnassa." (Pimiä 2020, 57.)

Viimeinen aineistosta noussut tema fyysiseen yhdenvertaisuuteen liittyen oli kohtuulliset mukautukset. Aineistossa nostettiin esille yhdenvertaisuuslain velvoite kohtuullisista mukautuksista vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden toteuttamiseksi. Tämä velvoite koskee kaikkia myös yksityisiä palveluiden tarjoajia. Kieltäytyminen näiden kohtuullisten mukautusten toteuttamisesta nähtiin syrjintänä. (Pimiä 2020, 9, 56.)

" Kohtuullisten mukautusten epäämisessä on kyse syrjinnästä. Niitä tarvitaan, jotta vammaisen henkilö voi yhdenvertaisesti muiden kanssa asioida viranomaisissa sekä saada koulutusta, työtä ja tarjolla olevia tavaroita ja palveluita samoin kuin suoriutua työtehtävistä ja edetä uralla." (Pimiä 2020, 9.)

" Lisäksi tavaroiden ja palvelun tarjoajat ovat velvoitettuja tekemään asianmukaisia ja kulloisessakin tilanteessa tarvittavia kohtuullisia mukautuksia, jotta vammaisen henkilö voi yhdenvertaisesti muiden kanssa saada yleisesti tarjolla olevia tavaroita ja palveluita." (Pimiä 2020, 56.)

Fyysisen yhdenvertaisuuden ydin ajatuksen, mahdollisuus yhdenvertaiseen osallistumiseen, tarkoituksena on, että jokaisella ihmiselle on yhdenvertaiset mahdollisuudet olla osallisena ja osallistua yhteiskunnan toimintaan. Päästä fyysisesti paikasta toiseen, pystyä hoitamaan arjen toimintoja yhdenvertaisesti muiden kanssa.

Tämän toteutuminen vaatii kuitenkin sen, että ympäristöä ollaan valmiita muokkaamaan esteettömämmäksi.

7.3 Psyykinen yhdenvertaisuus

Kolmantena yhdenvertaisuuden muotona aineiston analyysi muodosti psyykkisen yhdenvertaisuuden kokonaisuuden. Tässä tutkimuksessa psyykkisellä yhdenvertaisuudella viitataan siihen, että henkilön kaikki psyykkiset tarpeet, oikeudet ja mahdollisuudet otetaan tasapuolisesti ja oikeudenmukaisesti huomioon. Näistä muodostui aineistosta neljä erilaista teemaa, joihin kuuluivat osallisuus, palveluiden saataavuus ja saavutettavuus sekä positiivinen eriarvoistaminen. Näiden tekijöiden nähtiin vaikuttavan henkilön tulemiseen kuulluksi ja nähdyksi tasavertaisena kasalaisena.

Osallisuus teemana oli laaja ja monesti kohtaan liittyi myös aiemmin mainittuihin yhdenvertaisuuden muotoihin. Tässä kohtaa halusin nostaa esille uusia näkökulmia osallisuuteen toistamatta jo aiemmin mainittuja. Yhtenä uutena osallisuuden aiheena keskusteluissa nousi esille mahdollisuus päästä ilmaisemaan omia ajatuksiaan iästä riippumatta. Lastenoikeudet osallisuuteen nousivat yhtenä erityisenä teemana esille aineistosta. Muun muassa Kivistö ja Nygård (2019, 43) toivat esille, kuinka VamO-hankeessa oli lähdetty kokeilemaan erilaisia kommunikaatio apuvälineitä lasten osallisuuden tukemiseksi. Aineistossa käytiin läpi myös lastenoikeuksien sopimusta ja sen velvoittavuutta myös vammaisten lasten kohdalla (Ahola & Pollari 2018, 2-3).

” VamO-hankeessa toteutetut teknologiset, asiakkaiden osallisuuden vahvistamiseen liittyvät kokeilut ovat sisältäneet muun muassa lapsiasiakkaiden kanssa kokeiltavaa tablettien käyttöä, kannettavien tietokoneiden ja projektorien hyödyntämistä osallistavassa dokumentoinnissa, sähköisiä itsearviointimenetelmiä, dokumentoinnin kehittämistä sekä verkkosivujen muokkaamista asiakaslähtöisemmiksi.” (Kivistö & Nygård 2019, 47.)

” Esimerkiksi lapsen oikeuksien sopimus velvoittaa sopimusvaltiot takaamaan lapselle, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, oikeuden vapaasti ilmaista nämä näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa. Oikeus koskee myös vammaisia lapsia. Kun sen rinnalle otetaan vammaissopimuksen asettama velvoite, jonka mukaan sopimusvaltioiden on huolehdittava vammaisten lasten oikeudesta ilmaista näkemyksensä ja tarjottava heille siihen tarvittavaa apua oikeus vahvistuu huomattavasti.” (Ahola & Pollari 2018, 3.)

Toinen psyykkisen yhdenvertaisuuden teema on palveluiden saatavuus ja saavutettavuus. Tämä teemana nousut esille myös fyysisen yhdenvertaisuuden kokonaisuudessa, mutta psyykkisen yhdenvertaisuuden näkökulmasta katsottuna tällä tarkoitetaan muun muassa palveluiden saatavuudessa olevia alueellisia eroja.

Aineistosta oli todettavissa, että palveluiden saatavuudessa ja saavutettavuudessa on eroja, mikä omalta osaltaan vaikuttaa siihen, etteivät vammaiset henkilöt ole yhdenvertaisessa asemassa (Haarni 2006, 37, 46). Vammaispalveluiden rooli nähtiin isona osallisuuden mahdollistamisessa erilaisten tukipalveluiden myöntämisen kautta (Martin & Lindh 2023, 60).

” Vammaiset henkilöt ovat eriarvoisessa asemassa palvelujen saannin suhteen. Palvelutarvetta saattaa myös olla huomattavasti enemmän kuin tarjontaa ja osa palveluntarpeesta saattaa olla piilossa.” (Haarni 2006, 46.)

”Vammaispalvelujen toteuttamisessa ja käytännöissä on kuntien välisiä eroja eivätkö vammaiset henkilöt ole palvelujen saannin suhteen yhdenvertaisia asuinkunnasta riippumatta.” (Haarni 2006, 37.)

” Esimerkiksi vammaisten ihmisten oikeuksien, yhdenvertaisuuden ja osallisuuden edistämiseksi keskeisiä toimijoita ovat vammaispalveluista päättävät sosiaalityöntekijät.” (Martin & Lindh 2023, 60.)

Isona kokonaisuutena nousee esille myös vammaissosiaalityön merkitys. Aineistossa käsitellään muun muassa sosiaalityöntekijöiden oikeudellista osaamista sekä harkintavallan käyttämistä vammaissosiaalityössä ja sitä millaiset vaikutukset vammaissosiaalityöllä on vammaisten henkilöiden osallisuuteen. (Kivistö & Nygård 2019, 39–40; Kivistö & Hokkanen 2023, 341; Martin & Lindh 2023, 63–64.)

” Vammaissosiaalityössä harkinnan merkittävyyttä korostaa vammaisten henkilöiden tilanteiden moninaisuus. Osa vammaisista henkilöistä tarvitsee vain vähän tai vakiomuotoista palvelua tai johtaa palvelujen toteuttamista itsenäisesti, kun toisten palvelujen saanti edellyttää vahvaa tukea tai heidän tilanteensa vaatii moninaisia keskenään yhteensovitettuja tai uniikkista räätälöityjä palveluita. ” (Kivistö & Hokkanen 2023, 341.)

”Asiakkaan tarpeisiin vastaavien asiakaslähtöisten ja vaikuttavien vammaispalveluiden avulla edistetään vammaisten kansalaisten arjen osallisuutta ja osallisuutta heidän oman elämänsä suhteen sekä lisäksi laajempaa yhteiskunnallista osallisuutta. Vammaisten kansalaisten osallisuus yhteiskunnassa riippuu myös siitä, kuinka hyvin, millaisista lähtökohdista käsin ja millaisin resurssein vammaissosiaalityössä toimitaan.” (Kivistö & Nygård 2019, 40.)

Positiivinen eriarvoisuus teemana muodostui osaksi psyykkistä yhdenvertaisuutta yhteiskunnan asenteista, positiivisesta erityiskohtelusta sekä kohtuullisista mukautuksista. Aineistossa keskusteltiin siitä, kuinka oikeanlaisella erityiskohtelulla voidaan tukea yhdenvertaisuutta, kun taas toisaalta nähtiin, ettei vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuus voi toteutua ennen kuin yhteiskunnan aseteet muuttuvat. (Haarni 2006, 41–42; Kyröläinen 2020, 40; Pimiä 2016, 101–102.)

” Yhdenvertaisuuslain 9 pykälä määrittelee positiivisen erityiskohtelun: sellainen oikeasuhtainen erilainen kohtelu, jonka tarkoituksena on tosiasiallinen yhdenvertaisuuden edistäminen taikka syrjinnästä johtuvien haittojen ehkäiseminen tai poistaminen, ei ole syrjintää.” (Kyröläinen 2020, 40.)

” Vammaispolitiikan kääntyminen aidon yhdenvertaisuuden, esteettömyyden ja osallistumisen tavoitteluun ja yhteiskunnallinen muutos vammaisia henkilöitäkoskevassa suhtautumisessa kohti täysivaltaisuutta parantaisivat huomattavasti vammaisten henkilöiden tosiasiallista oikeudellista asemaa.” (Haarni 2006, 41–42.)

7.4 Yhdenvertaisuuden toteutumisen esteet

Aineistoa käsitellessäni huomasin, että yhdenvertaisuutta käsitellään paljolti sen toteutumisen esteiden kautta. Aineistosta oli havaittavissa, että suurimpina esteinä yhdenvertaisuuden toteutumiseksi Suomessa oli yhteiskunnan asenteet vammaisuutta kohtaan. Tämän lisäksi aineistosta nousi esille vammaispalveluiden rakenteelliset esteet sekä resurssipula.

Aineistossa asenteelliset esteet olivat niin yhteiskunnallisia kuin myös yksilöiden asenteista johtuvia. Vaikka puheen tasolla vammaiset henkilöt nähdään yhteiskunnassa yhdenvertaisina kansalaisina, keskusteltaessa vammaisten henkilöiden mahdollisuuksista on huomattavissa asenteellista rajoitteisuutta. (Haarni 2006, 31–32; Pimiä 2016, 100.) Muun muassa työmarkkinoilla ennakkoluulot ja asenteet voivat muodostua rekrytoinnin esteeksi ja sitä kautta vaikuttaa vammaisten henkilön rekrytoimiseen. Kuitenkin aineistossa tuotiin esille, että muokkaamalla asenteita ja toimintatapoja työpaikoilla, voidaan lähteä rakentamaan uutta toimintakulttuuria. (Kyröläinen 2020, 40–42.)

” Perinteinen vikaan, vammaan tai toimintarajoitteeseen keskittyvä näkemys on vaihtunut näkökulmaan, jonka mukaan yhteiskunnan esteet ja vuorovaikutuksen asenteet tuottavat ja ylläpitävät vammaisuutta sekä osaltaan estävät vammaisten ihmisten aseman parantumista.” (Pimiä 2016, 9.)

" Yksilöllisyyden puute vammaisten henkilöiden tarpeisiin vastaamisessa estää omalta osaltaan täysivaltaistumisen. Toinen merkittävä tekijä ovat asenteet ja suhtautuminen. Vaikka lainsäädäntö edellyttää vammaisten henkilöiden yhdenvertaista kohtelamista, olemassa olevat käytännöt ja toimintatavat yhteiskunnan eri sektoreilla ja eri yhteisöissä voivat estää yhdenvertaisuuden ja täysivaltaistumisen toteutumisen." (Haarni 2006, 47.)

" Kun selvityksen tuloksia tarkastelee etäämmältä etsien yhteistä nimittäjää sille, miksi vammaisten ihmisten yhteiskunnallisen osallisuuden ja yhdenvertaisuuden toteutuminen on haasteellista, nousee vallitseva asenneilmapiiri vahvaksi ehdokkaaksi. Voidaan sanoa, että vammaisten ihmisten oikeudet ovat Suomessa muodollisesti hyvät, mutta ongelmana on oikeuksien toteutuminen arjessa, koska asenteet vammaisuutta ja vammaisia ihmisiä kohtaan ovat osin peräisin edellisiltä vuosikymmeniltä. Paikka paikoin ja joillakin ihmisillä kyseessä ovat tiedostetut ja tarkoituksellisesti negatiiviset asenteet, kun taas toisilla on kyse tiedon ja ymmärryksen puutteesta." (Pimiä 2016, 100.)

Aineistossa nostettiin esille myös rakenteelliset haasteet yhdenvertaisuuden toteutumisessa. Vammaispalveluiden resurssit sekä alueelliset erot nähtiin yhtenä tekijänä, joka vaikutti vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuteen muun muassa palveluiden saatavuuden kautta. Aineistossa keskusteltiin, kuinka ali resurssointi vaikuttaa siihen, että työntekijät ovat kuormittuneita, oikeudellinen osaaminen jää käyttämättä, palveluiden yksilöllistämistä ei tehdä ja esimerkiksi kommunikaatiomenetelmien käyttöä ei hyödynnetä, jolloin vammaisen henkilö voi jäädä palveluiden suunnittelussa huomioimatta. (Haarni 2006, 52; Kivistö & Hokkanen 2023, 346.)

"Aliresurssointi vaikuttaa työntekijöiden määrään, työkuormaan sekä käytettävissä olevien palvelujen tarjontaan, ohjaa tasapäistäviin käytäntöihin, tuottaa kyseenalaisia kielteisiä päätöksiä, hidastaa palvelu- ja päätöksentekoprosesseja, aiheuttaa väliinpuotoamisia palvelujärjestelmässä ja sivuuttaa tilannekohtaista harkintaa. Edellä vahvuutena kuvattu vammaissosiaaliryönteily oikeusperusta jää hyödyntämättä, jos esimerkiksi asiakkaan hallitsevia vuorovaikutus- tai kommunikaatiomenetelmiä ei hyödynnetä, neuroerityisten ihmisten tarpeisiin ei

vastata, tilanteiden kulttuurisesti ja intersektionaalisesti muotoutuvat merkitykset jäävät tunnistamatta tai omalla äidinkielellä ei voi asioida.” (Kivistö & Hokkanen 2023, 346.)

” Vammaisten henkilöiden oikeusturvan ja asiakkaan aseman kannalta palveluiden alueellinen eriarvoisuus ja resurssien niukkuus aiheuttavat kohtuuttomia tilanteita ja esimerkiksi tuen hakemisessa kielteisiä päätöksiä, joista valittaminen vie aikaa ja jotka rajoittavat vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia elää yhdenvertaisesti vammasta riippumatta. Kohtuuttomuuden kokemukset liittyvät sekä saamatta jääneisiin palveluihin ja etuuksiin että viranomaisten tai ammattilaisten asenteisiin tai toimintatapoihin.” (Haarni 2006, 52.)

”Vammaissosiaalityössä harkintavallan käyttö ja räätälöityjen palvelujen myöntäminen on tärkeää ja tämä vaatii viranomaiselta erityistä osaamista sekä uskallusta olla asiakkaan puolella esimerkiksi silloin, kun kunnan talous on heikko.” (Kivistö & Nygård 2019, 39.)

Edellä mainittujen tulosten perusteella voidaan todeta, että vammaisten henkilöiden tukipalveluiden voidaan nähdä olevan olennaisessa asemassa yhdenvertaisuuden toteutumisen kannalta. Palveluiden alueelliset erot tai resurssien niukkuus voi olla esteenä vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden toteutumiselle, minkä taas voidaan olettaa olevan asenteista lähtöisin. Yhteiskunnan asenteet vaikuttavat muun muassa siihen mihin yhteiskunnan varoja käytetään. Vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta pystyttäisiin parantamaan, esimerkiksi lisäämällä resursseja tai tukipalveluiden määrää, mutta tämä tarvitsee lisä panostusta yhteiskunnalta.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tutkimukseni tavoitteena oli selvittää, minkälaista tietoa on olemassa vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuudesta Suomessa ja mitä asioita tulee huomioida, jotta vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuus toteutuu Suomessa. Tämän lisäksi halusin tutkimuksessani tuoda esille, mitkä ovat ne tekijät, jotka estävät yhdenvertaisuutta toteutumasta.

Tutkimusaineiston keräämisessä oli haasteita. Huomasin nopeasti, ettei perinteistä tutkimuskirjallisuutta ollut saatavilla tai se ei vastannut olennaisesti niihin tutkimuskysymyksiin, jotka olin asettanut, joten aineistoni koostui erilaisista selvityksistä ja raporteista akateemisen tutkimuksensijasta.

Aineistosta nousi esille kolme yhdenvertaisuuden muotoa, jotka olivat rakenteellinen yhdenvertaisuus, fyysinen yhdenvertaisuus ja psyykkinen yhdenvertaisuus. Näiden yhdenvertaisuus muotojen sisältämät teemat loivat yhdessä yhdenvertaisuuden ydin ajatukset:

- Olla yhdenvertaisessa asemassa suhteessa muihin yhteiskunnan jäseniin
- Mahdollisuus yhdenvertaiseen osallistumiseen.
- Tulla nähdyksi ja kuulluksi yhdenvertaisena kansalaisena.

Tuloksia kootessani huomasin kaikkien yhdenvertaisuuden muotojen yhdenvertaisuus teemojen kietoutuvan toisiinsa. Muun muassa palveluiden saatavuudella ja saavutettavuudella oli vaikutusta kaikkiin yhdenvertaisuuden muotoihin, vaikkakin niiden sisällöt erosivat toisistaan. Esimerkiksi fyysisen yhdenvertaisuuden

muodossa palveluiden saavutettavuudella tarkoitettiin yleisesti sitä, kuinka palvelut ovat fyysisesti vammaisille henkilöille saavutettavissa, kun taas psyykkisen yhdenvertaisuuden muodossa tarkoitettiin esimerkiksi palveluiden alueellisia eroja, jolla vaikutusta muun muassa vammaisten henkilöiden yhdenvertaiseen osallistumiseen.

Voidaan todeta, että kaikella on vaikutusta siihen, toteutuuko vammaisen henkilön yhdenvertaisuus vai ei. Esimerkkinä tästä, jotta vammaisen henkilö voisi olla aidosti yhdenvertaisessa asemessa suhteessa muihin yhteiskunnan jäseniin, tulisi hänen päästä opiskelemaan, saada yksilön toimintatasoon sopiva työ, jota kautta hän voisi nostaa omaa tulotasoaan ja olla täysivaltainen kansalainen. Tämän kaiken järjestyminen vaatii taas yleistä asennemuutosta, niin fyysisen kuin psyykkisen esteettömyyden kartoittamista, kohtuullisia mukautuksia sekä riittäviä tukitoimia toteutuakseen. Tuloksista on nähtävissä, että palveluiden saatavuudessa on ollut alueellisia eroja, mikä vaikuttanut vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuteen.

Yhdenvertaisuuden esteeksi aineistossa nähtiin yhteiskunnan rakenteelliset esteet kuin myös työntekijöiden resurssipula sekä niin yksilön kuin yhteiskunnassa vallitsevat asenteet. Vaikka vammaispolitiikka ja asenteet vammaisuutta kohtaan ovat muuttuneet vuosien saatossa, niin vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumisessa arjessa on vielä parantamisen varaa (Pimiä 2016, 100). Vammaisten henkilöiden arki nähdään aineiston mukaan paljon suppeampana kuin muiden. Vammaiset henkilöt kokevat eriarvoisuutta päivittäisissä asioissa, kuten esimerkiksi joukkoliikenteessä tai kaupassa. Asenneongelma nostettiin suurimmaksi syyksi, miksi heidän tarpeensa unohdetaan huomioida muun muassa ympäristöä rakennettaessa tai palveluiden suunnittelussa. (Pimiä 2016, 45–46; Haarni 2006, 48.) Kivistö & Lindh (2023) toteavat, etteivät vammaisten henkilöiden osallisuutta ja oikeuksia koskeviin tavoitteisiin ole vielä kokonaan päästy, vaikka paljon positiivista kehitystä tulkinnoissa onkin tapahtunut. Asenteet, kohtaamiset viranomaisten kanssa sekä palvelujen riittävyys vaikuttavat yhdenvertaisuuden toteutumiseen. Valitettavaa on, että vammaispalveluissa resurssien vähyys vaikuttaa siihen, kuinka hyvin työntekijä pystyy perehtymään asiakkaan tilanteeseen. (Kivistö & Lindh 2023, 15.)

Tietoisuus vammaisten henkilöiden oikeuksista on lisääntynyt ja kokemuksen mukaan vammaiset henkilöt itse ovat paremmin tietoisia omista oikeuksistaan, mikä taas omalta osaltaan lisää vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta. Voidaan todeta, että vuosien saatossa yhteiskunnan asenteet vammaisia henkilöitä kohtaan ovat muuttuneet positiivisemmiksi. Vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuudesta keskustellaan ja vammaisten oikeudet ovat esillä. Yleisesti muutoksia ollaan valmiita tekemään, jotta vammaisten henkilöiden osallisuus toteutuisi, mutta toteutuvatko esimerkiksi yhdenvertaisuuslaissa määritellyt kohtuulliset mukautukset yhteiskunnan eri sektoreilla ja kuinka paljon kohtuullisia mukautuksia ollaan valmiita tekemään syrjinnän ehkäisemiseksi.

Vammaisten henkilöiden tukipalveluiden myöntämisen kriteerit herättävät paljon keskustelua. Millä perusteilla, joku toinen saa palveluita, kun taas toiselle palveluita ei myönnetä. Tällä hetkellä palveluiden myöntäminen on pitkälti perustunut vammaispalvelulain (1987/380) muodostamaan vaikeavammaisuuden määritelmään. Vammaispalvelulain uudistus on tuomassa muutoksia muun muassa siihen millä perusteella palveluita myönnetään. Tämänhetkinen diagnosoikeskeisyys palveluiden myöntämisessä on poistumassa ja tarkoituksena on, että palveluiden myöntämisen kriteerit painottuvan vammaisen henkilön toimintakykyyn ja tarpeeseen. Laissa korostetaan vammaisen henkilön itsemääräämisoikeuden toteutumista, yhdenvertaisuutta sekä osallisuutta yhteiskunnan toimintaan. (THL 2023; Kivistö & Lindh 2023, 15.) Tämän voidaan ajatella tarkoittavan myös sitä, että vammaissosiaalityössä tullaan tarvitsemaan lisäkoulutustautumista oikeudellisen osaamisen lisäämiseksi. Vammaisten tukipalvelujen myöntämisen kriteereiden muuttuessa näen myös tärkeänä, että vammaispalveluissa työskentelevä henkilöstö on ajan tasalla muutoksista. Oikeudellisen osaamisen lisäksi tämä vaikuttaa myös yksilöllisen harkinnan periaatteisiin, siihen kuinka palvelut pystytään yksilöllistämään kunkin asiakkaan tarpeita vastaaviksi.

Vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuus aiheena on mielenkiintoinen ja laaja, mikä tuotti omalta osaltaan haasteita tutkimuksen rajaamisen suhteen. Vammaisuutta ja vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta on tutkittu laajasti kansainvälisesti, mutta koska oma kiinnostukseni tämän tutkimuksen osalta keskittyi

yhdenvertaisuuden näkökulmaan Suomessa, ei tutkimuskirjallisuutta ollut saatavilla niin paljoa. Tutkimusta tehdessäni oli mielenkiintoista huomata, kuinka saatavilla oleva aineisto käsittelee yhdenvertaisuutta paljolti palvelujärjestelmän näkökulmasta, vaikka yhdenvertaisuus itsessään sisältää paljon erilaisia tulokulmia. Jäin myös pohtimaan, että oliko valittu tutkimusmenetelmä tämän tutkimuksen toteutuksen kannalta sopivin vaihtoehto. Kirjallisuuskatsaukset pääsääntöisesti käsittelevät kansainvälistä tutkimustietoa ja hakevat laajempaa kuvaa kokonaisuudesta. Tässä kansainvälisen tutkimustiedon hyödyntäminen oli kuitenkin mahdotonta asetettujen tutkimuskysymysten vuoksi. Tämän lisäksi en pystynyt käyttämään tutkimuskirjallisuutta aineistonani, vaan aineisto koostui erilaisista selvityksistä, raporteista ja artikkeleista, mikä ei ole perinteisen kirjallisuuskatsauksen periaatteen mukaista, vaikka kuvaileva kirjallisuuskatsaus antaakin tähän mahdollisuuden.

Sosiaali- ja terveystaloudessa on tapahtunut viimeisen vuoden aikana suuria muutoksia kuntien sosiaali- ja terveystalouksien sekä pelastustoimen palveluiden järjestämisen siirryttyä hyvinvointialueiden vastuulle. Tämä ollut jo itsessään suuri muutos palveluiden saatavuuden ja saavutettavuuden kannalta. Lisäksi uusi vammaispalvelulaki on astumassa voimaan 1.1.2025, joka muokkaa omalta osaltaan vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta. Jatkotutkimuksen kannalta olisikin mielenkiintoista lähteä tutkimaan, kuinka nämä uudistukset vaikuttavat vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuteen. Pystytäänkö näillä muutoksilla esimerkiksi muuttamaan alueellisia eroja palveluiden saatavuudessa ja kuinka hyvinvointialueiden yhteiset käytännöt lisäävät vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia osallistua täysivertaisina kansalaisina. Mitä muutoksia vielä voitaisiin tehdä, jotta vammaisen henkilö voisi olla yhdenvertaisessa asemassa suhteessa muihin, hänellä on mahdollisuus yhdenvertaiseen osallistumiseen sekä mahdollisuus tulla nähdyksi ja kuulluksi yhdenvertaisena kansalaisena.

Vammaisten henkilöiden täysivertaiseen yhdenvertaisuuteen voidaan todeta olevan vielä matkaa, mutta suunta on vuosien saatossa ollut oikea. Yhdenvertaisuus ja vammaisten henkilöiden hyvinvointi koostuu samoista asioista kuin muidenkin.

Tämän toteutuminen vaati yhteiskunnan asenteiden muutosta sekä kohtuullisten muutosten järjestämistä.

LÄHTEET

- Ahola, S. & Pollari, K. (2018): Lapsella on oikeus osallisuuteen- vammaisuudesta riippumatta. THL 1/2018. Päätösten tueksi.
- Artemjeff, P. ja Sheikh, L. (2023): Esiselvitys rakenteellisesta syrjinnästä. Syrjinnän tunnistaminen ja seuraaminen yhteiskunnan eri osa-alueilla. Helsinki: Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:27. Viitattu 16.2.2024 https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/165023/OM_2023_27_SO.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Disability and Health Journal 7(1) Supplement, S60-S63. <https://doi.org/10.1016/j.dhjo.2013.04.009> Viitattu 2.12.2023
- Elo, S., Tohmola, A., Kajula, O. ja Kääriäinen, M. (2022): Laadullisen sisällönanayysin vaiheet ja eteneminen. Hoitotiede 2022, 34 (4), 215-225. Viitattu 14.2.2024 <https://journal.fi/hoitotiede/article/view/128987/78028>
- Era, S. (2021): Equality according to whom? Debating an age-related restriction in the upcoming disability legislation reform in Finland. JYX. Journal of Aging Studies 56/2021.
- Era, S., Tiilikainen, E., Tarvainen E., Katsui H. & Pietilä I. (2020) Vanhuuden ja vammaisuuden risteyksessä: yhteistä kieltä etsimässä. Yhteiskuntapolitiikka, 85(4), 437-442. Viitattu 23.11.2023 https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/74608/YP2004_Eraym.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Freedman, V. A. (2014): Research gaps in the demography of aging with disability.
- Haarni, I. (2006): Keskeneräistä yhdenvertaisuutta. Vammaisten henkilöiden hyvinvointi ja elinolot Suomessa tutkimustiedon valossa. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Rapotteja 6/2006. Helsinki: Valopaino Oy.
- Hyvärinen, A., Jokela, S., Linnanmäki, E., Lumme, S., Manderbacka, K., Martelin, T., Sainio, S., Siukola, R., Sivula, S., Vihtari, J., & Suhonen S. (2019): Sosiaali- ja terveyspalvelujen yhdenvertaisuuden käsitteet. THL. Versio 2.0.

- Järvelä, R., Horila, T., Kosonen, H., Niinivaara, J., Ranta, M., Suojala, M. ja Ultto, K. (2017): Katsauksen tyyppejä. Kielijelppi- jelpiä akateemiseen viestintään. Helsingin Yliopisto. Viitattu 18.11.2023
<https://blogs.helsinki.fi/kielijelppi/kirjallisuuskatsauksen-tyyppeja/>
- Kanste, O., Sainio, P., Halme, N. ja Nurmi-Koikkalainen, P. (2017): Toimintarajoitteisten nuorten hyvinvointi ja avun saaminen- Toteutuuko yhdenvertaisuus? Kouluterveyskyselyn tuloksia. THL 24/2017. Tiivistelmä.
- Kivistö, M. (2014): Kolme ja yksi kuvaa osallisuuteen. Monimenetelmällinen tutkimus vaikeavammaisten ihmisten osallisuudesta toimintana, kokemuksena ja kielenkäyttönä. Akateeminen väitöskirja. Lapin yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta.
- Kivistö, M. ja Hokkanen, L.iisa (2023): Vammaissosiaalityön harkitseva toimijuus- metasynteesi harkinnan rakentumisesta. Janus vol.31 (4) 2023.
- Kivistö, M. & Lindh, J. (2023): Vammaissosiaalityö käsitteenä ja käytäntönä. Teoksessa Lindh, J., Kivistö, M., Martin, M., Tarvainen, M., Vesala, H., Heinonen, P. & Miettinen, S. (toim.) Harkinta vammaissosiaalityössä. Vammaissosiaalityön harkinta käsitteenä, käytäntönä ja kokemuksena. Kehitysvammaliiton selvityksiä 18. Espoo: Kehitysvammaliitto RY. 13-21.
- Kivistö, M. ja Nygård, M. (toim.) (2019): Yhdessä eteenpäin- asiakasosallisuus vammaissosiaalityössä. Työpaperi 47/2019.Terveiden ja hyvinvoinninlaitos.
- Krokkfors, Y. & Lampinen, R. (2019): Yhteiskehittämisen lähtökohdat vammaissosiaalityössä. Teoksessa Kivistö, M. ja Nygård, M. (toim.) Yhdessä eteenpäin- asiakasosallisuus vammaissosiaalityössä. Työpaperi 47/2019.Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. 8-10.
- Kyröläinen, A. (2020): Vammaisten henkilöiden työllistymisen rakenteelliset esteet. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 36/2020.
- Laine-Frigren, T., Miettinen, R. ja Parhi, K. (2021): Pois marginaaleista Vammaisuus näkyväksi osaksi historiaa.
https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/142451/Pois_marginaaleista_Laine_Frigren_Miettinen_Parhi_HAiK.pdf?sequence=1 Viitattu 1.12.2023

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 519/1977.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1977/19770519> Viitattu 26.11.2023

Laki vammaisuuden perusteella myönnettävistä palveluista ja tukitoimista

380/1987. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1987/19870380> Viitattu 26.22.2023

Linnakangas, R., Suikkanen, A., Savtschenko, A. ja Virta, L. (2006): Uuden alussa vai umpikujassa? Vammaiset matkalla yhdenvertaiseen kansalaisuuteen. Stakes. Helsinki.

Loijas, S. (2006): Vammaispolitiikan ytimessä. Valtakunnallinen vammaisneuvosto 20 vuotta. Valtioneuvoston julkaisut. Viitattu 19.2.2024

<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70098/juhlajulkaisu-suomi.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Mahlamäki, P. (2013): Vammaisten ihmisoikeudet eivät toteudu. Tilastokeskus.

https://www.stat.fi/artikkelit/2013/art_2013-09-23_005.html Viitattu 2.12.2023.

Martin, M. & Lindh, J. (2023): Oikeudellinen harkinta vammaispalveluissa.

Teoksessa Lindh, J., Kivistö, M., Martin, M., Tarvainen, M., Vesala, H., Heinonen, P. & Miettinen, S. (toim.) Harkinta vammaissosiaalityössä.

Vammaissosiaalityön harkinta käsitteenä, käytäntönä ja kokemuksena.

Kehitysvammaliiton selvityksiä 18. Espoo: Kehitysvammaliitto RY. 67-89.

Martin, M. ja Lindh, J. (2023): Vammaissosiaalityön oikeudellinen osaaminen hyvinvointialueilla. Lapin yliopisto.

Nieminen, K., Jauhola, L., Lepola, O., Rantala, K., Karinen, R. ja Luukkonen, T.

(2020): Aidosti yhdenvertaiset. Yhdenvertaisuuslain arviointi. Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto. Helsinki.

Nurmi-Koikkalainen P. (2017): Mitä vammaisuudella tarkoitetaan? Teoksessa: Tietoa ja tietotarpeita vammaisuudesta. Terveys- ja hyvinvoinninlaitos. Työpaperi 38/2017.

Oikeusministeriö (2023): Yhdenvertaisuus. Viitattu 25.11.2023

<https://oikeusministerio.fi/yhdenvertaisuus>

- Pimiä, K. (2016): "Vammaisena olen toisen luokan kansalainen" Selvitys vammaisten syrjäntäkokemuksista arjessa. Yhdenvertaisuusvaltuutettu. Oikeusministeriö. Selvitys.
- Rantamäki, N., Kattilakoski, M., & Halonen, M. (2020): Alueellinen yhdenvertaisuus turvattava uudistuvissa sote-rakenteissa. Maaseutupolitiikan neuvosto MANE. Maaseutupolitiikan politiikkasuositukset, 6/2020.
<https://www.maaseutupolitiikka.fi/uutiset/politiikkasuositus-alueellinen-yhdenvertaisuus-sote-rakenteissa> Viitattu 25.11.2023
- Reiser, R. (2012): The struggle for disability equality. Teoksessa: Equality and human rights. Issues of gender, 'race', sexuality, disability and social class. Cole, M.(toim.) 3ed edition. Routledge. Oxon.
- Salminen, A. (2011): Mikä on kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen eri tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasa: Vaasan yliopiston julkaisuja. Opetusjulkaisu 62.
- Sjöblom, S. (2016): Suomen vammaispoliittisen ohjelman, VAMPO 2010-2015, Loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2016:14. ISSN 2242-0037 (verkkopublication)
- STM (2019): Vammaispalvelulainsäädännön uudistaminen. Hallituksen esitys eduskunnalle vammaispalvelulaiksi ja siihen liittyviksi laiksi. 83:00/2019. Säädosvalmistelu. Viitattu 20.2.2024
<https://stm.fi/hanke?tunnus=STM083:00/2019>
- STM (2023): Hyvinvointialueet vastaavat SOTE-palveluiden ja pelastustoimen järjestämisestä. Viitattu 19.11.2023 <https://stm.fi/hyvinvointialueet>
- STM (2023): Vammaispalvelut ja tukitoimet. Viitattu 26.11.2023
<https://stm.fi/vammaispalvelut-tukitoimet>
- STM (2023): Vammaispalvelulain uudistus voimaan 1.10.2023. Sosiaali- ja terveysministeriö. Tiedote. Viitattu 20.2.2024. <https://stm.fi/-/vammaispalvelulain-uudistus-voimaan-1.10.2023>

- Stolt, M., Axelin, A. ja Suhonen, R. (2016): Kirjallisuuskatsaus hoitotieteessä. 2. korjattu painos. Turun yliopisto: Hoitotieteen laitoksen julkaisuja, tutkimuksia ja raportteja. Sarja A73.
- Suomen perustuslaki 731/1999. Viitattu 30.1.2024
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731#L2P6>
- Tarvainen, M. & Teittinen, A. (2021): Vammaisten ihmisten muuttuva kansalaisuus. Teoksessa: Vammaiset ihmiset kansalaisina. Teittinen, A., Kivistö, M., Tarvainen, M. & Hautala, S. (toim.) Tampere: Vastapaino.
- THL (2019): Sosiaali- ja terveystieteiden yhdenvertaisuuden käsitteet 2.0. Julkari.
[https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/139000/Sosiaali- ja_terveyspalvelujen_yhdenvertaisuuden_k%C3%A4sitteet_versio_2-0_saavutettava06032020.pdf?sequence=3&isAllowed=y](https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/139000/Sosiaali-ja_terveyspalvelujen_yhdenvertaisuuden_k%C3%A4sitteet_versio_2-0_saavutettava06032020.pdf?sequence=3&isAllowed=y) Viitattu 1.12.2023
- THL (2022): Vammaisuus. Vammaispalveluiden käsikirja. Viitattu 25.11.2023
<https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/vammaisuus-yhteiskunnassa/vammaisuus>
- THL (2023): Uusi vammaispalvelulaki. Vammaispalveluiden käsikirja.
<https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/ajankohtaista/uusi-vammaispalvelulaki> Viitattu 2.12.2023
- THL (2023): Yhdenvertaiset palvelut. SOTE-johtaminen. Viitattu 19.11.2023
<https://thl.fi/fi/web/sote-palvelujen-johtaminen/kehittyva-palvelujarjestelma/yhdenvertaiset-palvelut>
- THL (2023): Yhdenvertaisuuden käsitteet. SOTE-palvelujen johtaminen.
<https://thl.fi/fi/web/sote-palvelujen-johtaminen/kehittyva-palvelujarjestelma/yhdenvertaiset-palvelut/yhdenvertaisuuden-kasitteet#tosiasiallinen> Viitattu 1.12.2023
- Tuokkola, K. & Katsui, H. (2018): Pois laitoksista, itsenäiseen elämään: laitosasumisen purkua edistävät ja estävät tekijät. Tapaustutkimustaportti: Suomi 2018. FRANET: Ihmisoikeusinstituutti, Åbo Akademi.
https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/finland-independent-living-case-study-report_fi.pdf Viitattu 5.2.2024

Tuomi, J. ja Sarajärvi, A. (2009): Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Vernerinet (2023): YK:n vammaissopimus. Verkkopalvelu kehitysvammaisuudesta.

<https://verneri.net/yleis/ykn-vammaissopimus> Viitattu 1.2.2024

World Health Organisation (2023): Disability. [https://www.who.int/news-](https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/disability-and-health)

[room/fact-sheets/detail/disability-and-health](https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/disability-and-health) Viitattu 1.12.2023

Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014. Viitattu 19.11.2023

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325>

Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 27/2016. Viitattu 19.11.2023

https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2016/20160027/20160027_2

